

HRIBOVSKKE KMETIJE V SELŠKI DOLINI

Uvod

Raziskava hribovskih kmetij v Selški dolini*, ki je bila narejena leta 1983, in za vasi Osojnik, Potok in del Davče dopolnjena leta 1985, je delana po enotni metodologiji (Meze, 1980), katere namen je osredotočenje rezultatov za končno sintezo o naravnogeografskih osnovah in gospodarsko-socialnem stanju hribovskih kmetij v SRS. Tu bodo prikazani glavni rezultati raziskave hribovskih kmetij v Selški dolini, podrobnosti stanja v naseljih pa so vidne v šestih tabelah in treh kartah.

V okvir proučevanja so zajete vse kmetije s skupno posestjo 10 in več ha, ki leže v nadmorski višini 600 m in več, od nižjih pa tiste, katerih kmetijsko zemljišče je strmejšo od 11,4⁰ oziroma 20 %. Izjemoma so vključene tudi kmetije, manjše od 10 ha, če so z zakonom zaščitene. Raziskanih je bilo 359 kmetij v 39 naseljih. Vsa so na območju Selške doline, z izjemo Križne Gore, ki je na njenem skrajnem vzhodnem robu, torej že na obrobju Sorškega polja, h kateremu tudi gravitira. Vključene so v devetih krajevnih skupnostih: Davča, Železniki, Sorica, Dražgoše, Selca, Bukovica, Zapreval, Lenart in Škofja Loka. Vse so na območju škofjeloške občine. Na severu mejé kmetije na neposeljeno področje radovljiške občine z Jelovico in na poseljeno kranjsko občino, na zahodu pa na poseljeno mejno področje tolminske in idrijske občine.

Seznam kmetij po Krajevnih skupnostih (KS) in naseljih; kmetije so označene z domačimi imeni:

KS Davča. D a v č a : Jákopč, Pavlin, Urh, Pstinar, Jurež, Štulec, Zakovkar, Močnik, Vrhovc, Podgozdar, Čumar, Bičkar, Jemc, Močilar, Žagar, Rovnčar, Varžet, Dolinar, Pepi, Zahribar, Bregar, Šoštar, Hlip, Javor, Podgrivar, Čemažar, Bernard, Bitenc, Pogorišar, Mróvlje, Košan, Podmejač, Zaklančuš, Lovričk, Čenda, Krivc, Sorčan, Slugov Janez, Klafir, Marjanet, Majdelc (Podporezen).

*Hribovske kmetije v delu Loškega hribovja so na način, kakršen je prikazan v pričujočem sestavku, že obdelane in objavljene v: Drago Meze, Hribovske kmetije v Polhograjskem hribovju, bližnji okolici in sosednjih Rovtah, *Geografski zbornik* 25, 1985, Ljubljana 1986. Gre za 317 kmetij v hribovju na desni strani Poljanščice in v Žirovskih Rovtah, nahajajočih se v 38. vaseh, in sicer: Sv. Barbara, Andrej nad Zmincem, Ožbolt nad Zmincem, Hrib pri Zmincu, Staniše, Valterski Vrh, Kovski Vrh, Bukov Vrh, Kremenik, Vinharje, Bačne, Brebovnica, Prelesje, Lučine, Dolge Njive, Zadobje, Žirovski Vrh nad Gorenjo vasjo, Žirovski vrh nad Zalo, Kladje, Goli Vrh, Mrzli Vrh, Lanišče, Javorjev Dol, Račeva, Sovodenj, Goropeke, Opale, Koprivnik, Žirovski Vrh, Zabrežnik, Brekovece, Fužine, Sovra, Jarčja Dolina, Podklanec, Izgorje, Ravne pri Žireh in Breznica pri Žireh. Vključene so v Krajevne skupnosti Škofja Loka, Zminec, Log, Poljane, Gorenja vas, Sovodenj, Trebija in Žiri ter tri Krajevne urade: Škofja Loka, Gorenja vas in Žiri.

KS Sorica. Podporezen: Plašajter, Rovtar, Podhočar; Zg. Sorica: Gosar, Sorlč, Gróvgarč, Grof, Ebnar, Urlíst, Sprednji Tolar, Zadnji Tolar, Kón-drat, Kejžar, Stódlar, Robóvs, Géblar, Kíržar; Sp. Sorica: Kóštnar, Jeberle, Fí-dler, Tolč, Kemperle, Krištan, Šimen, Jurij, Mežnarč, Jékar (Ekar), Šimc.

KS Železniki. Zg. Danje: Jurjovc, Koder, Sp. Trojar; Sp. Danje: Lókar, Prézelj, Éget, Pégam, Réhter, Kéjžar, Šóštarč, Jenšterle, Štof, Mřkeljc; Zabrdó: Eberle, Čufer; Torka: Sp. Torkar; Ravne: Grohar, Hišerč, Grabónč; Prtovč: Lúkovc, Petrič, Matjaž; Podlonk: Markót, Nótár, Žagar, Štinc, Zejc, Žéklar, Tobákar, Górtner, Pavlin, Enžón, Lóvre, Kovač, Rezár, Sp. Drabóslar; Zali Log: Urbá-níc, Lovre, Tajnet, Primož (»Zguba«), Jurč, Kenda, Póhtar, Gregúrij, Pavel, Hlip, Žagar, Ribar, Blaž, Galé, Jošk; Martinj Vrh: Logar, Farón, Megušar, Míznikar, Smrekar, Krbúskar, Mšič, Škroba, Tone, Birt, Kamnar, Bitenc, Posečnik, Bendišč, Čemšišar, Mrzníkar, Mohórch, Bohinc, Demšar, Jakc, Dóbre, Jan, Púčar, Pódpučnik, Mušter, Javh, Martiňšk, Vancar, Selonc, Zapotokar, Rébrčan; Zala: Špeh; Osoj-nik: Žagar, Koblar, Štule; Potok: Ocvirk, Bregar, Ciril, Šurm, Hribovc, Matevšk, Marenkove, Brlez, Smrekovnik; Ojstri Vrh: Peter na kraju, Ile, Boltarč, Kos, Krek, Kajžar; Smoleva: Švija, Pstotar, Kajžar, France; Davča: Špan, Žbontar, Hrovat.

KS Dražgoše. Dražgoše: Novak, Pikc, Hkavšč (»pri cerkvi«), Urbán, Kovač, Jorca, Birt, Hkavšč (»na pečeh«), Bešter, Matic, Koritnik, Markón, Grógovc, Kopč, Markov, Miklavž, Míhov, Kósem, Mážovc, Dobré, Tine, Šimen, Paveln, Anžétovc, Brinovc, Megušar, Pavlin, Zg. Grogc, Sp. Grogc, Bólčar, Gobovc, Pestotnik, Brinar, Mžórar, Bite, Štihel, Šurm.

KS Selca. Topolje: Mrnak, Blažovc, Vrhunc, Šoršk, Švič, Matijovc, Žimant; Zabrekve: Habjan, Korošec, Žon, Hkavšč, Knapovc, Čemažar, Dušovc, Kajžar; Selške Lajše: Brinar, Štihl, Luke, Sp. Pirc, Zg. Pirc, Kos, Jakš; Kališe: Ožbovt, Pikc, Jelenc, Jorka, Megušar, Žan, Kavc; Golica: Lavtar, Trojar, Ozebk, Krulc, Brna, Lajbon, Mačesnik, Kos, Palk.

KS Bukovica. Strmica: Benétk, Koblar, Lunar, Poznk, Turk; Pozirno: Vrhunc, Princ, Matičk, Lešar, Rébernik, Jakón, Muja; Tomaž nad Praprotnim: Orel, Blejc, Andrejšar, Smóle, Martín, Muj; Bukovščica: Jak, Brnik, Debelnik, Kocjan, Novak, Jakc, Tomažin, Kos, Koleniš; Stipnik: Brna, Vidmar, Šínkar, Škándar, Nórnovc, Buha, Strehar, Hribovc, Oblak, Sok, Šitar, Podnivč; Sp. Luša: Mihevc, Benédik, Sušnik, Ambrušč, Starman, Rant, Jernač, Korl, Vrtelovc; Knapc: Lukman, Jeralovc.

KS Lenart nad Lušo. Rovt v Selški dolini: Gričar, Gdél, Tine, Vidmar, Debelak, Matévže, Grosel, Potočnik; Lenart: Zahribovc, Vrbanovc, Bitenc, Jeraševc, Lenart, Čérnovc, Mlinar, Sp. Zakrašnik, Debelobrdar, Hudičar, Debeláčk, Kóvskar, Rébernik, Čávnar, Miklavc, Ozebek; Zg. Luša: Gašper, Jurjev, Mar-kovc, Medved, Bernóža, Černivc, Polanc.

KS Zapreval. Mlaka nad Lušo: Pompež, Teminc, Jejlar, Hribovc; Krivo Brdo: Jernáj, Balantinc, Krivar; Jarčje Brdo: Matajc, Podmlačan, Drekar, Mežnar; Zapreval: Martiňšek, Žgajnar, Hribovšek, Francón.

KS Škofja Loka. Križna Gora: Jurman, Kalan, Lúskovc, Álov, Jóžen, Jurjev, Tarét, Kalan (Ravnikar Franc), Bercman, Srednik, Kajžar.

V hribovskem svetu Selške doline sta najbolj opazni naselbinski obliki samotna kmetija in zaselek, medtem ko so večje sklenjene vasi redke. Samotne kmetije so marsikje tako blizu druga drugi, da lahko govorimo o aglomeraciji samotnih kmetij kot vmesni obliki med samotnimi kmetijami in strnjenimi

Sl. 1. Naselbinska oblika v Spodnji Sorici je v večjem delu aglomeracija samotnih hribovskih kmetij (na sliki), medtem ko so v gručastem središču vasi tudi pošta, zadružni dom, trgovina in gostilna.

zaselki. Pozornost zbuja dejstvo, da so na pretežno osojni, desni strani Selščice (Selške Sore) v veliki večini samotne kmetije z redkimi manjšimi zaselki, na prisojni levi strani pa zaselki in večje vasi in le redke samotne kmetije. Kaže, da na tako oblikovanje hribovskih naselij kamninska podlaga in razčlenjenost reliefa ni imela večjega vpliva v primerjavi z mnogimi drugimi področji hribovskih kmetij na Slovenskem. Samotne kmetije in manjši zaselki (Osojnik, Zapreval, Jarčje Brdo, Mlaka, Tomaž, Smoleva) so raztreseni tako na prepustnih karbonatnih kot tudi na neprepustnih paleozojskih tleh v jugovzhodnem delu obrobja Selške doline. Na levi, prisojni strani doline, ki je v povirju Selščice in na vzhodu med Češnjico in Križno goro iz neprepustnih kamnin, v vmesnem pasu in na Križni gori pa iz karbonatnih kamnin, pa so večje, v glavnem sklenjene vasi (Zg. in Sp. Sorica, Dražgoše, Zg. in Sp. Danje, Podlonk, Križna Gora) in mnogi, tudi večji zaselki (Zabrdo, Ravne, Prtovč, Kališe, Selške Lajše, Topolje, Strmica), medtem ko značilnih samotnih kmetij ni; kolikor jih je, pa prehajajo v aglomeracijo teh (Zabrekve, Bukovščica, Pozirno). Kaže, da je pri oblikovanju hribovskih naselij imela pomembnejšo vlogo ekspozicija in verjetno tudi značaj kolonizacije, ki je, po izsledkih P. Blaznika (1928; 1934, 58) potekla v več samostojnih etapah. Tudi višina ni bila ovira naselitvi, saj so na prisojni strani med najvišjimi sklenjene vasi in zaselki v Podgori, hribovski soseski pod južnimi ostenji Ratitovca (Zg. in Sp. Danje, Zabrdo, Torka, Ravne, Prtovč), ki v povprečku presegajo najvišje ležeče samotne kmetije, če izvzamemo skromne, napol opuščene kmetije v Slugovi dolini.

Z obliko naselitve je v genetični zvezi zemljiška razdelitev. Po Blazniku (1928, 55-kartogram) je v hribovskem svetu na desni strani Selščice razdelitev, vezana na samotne kmetije in njih aglomeracijo, torej celki, z izjemo Smoleve, ki ima razdelitev na delce. S. Ilešič, (1950), uvršča smolevska polja med prehodne oblike grud in delcev. Na prisojni strani Selščice je, po Blazniku, največ tako imenovane zaselške zemljiške razdelitve (po Ilešiču prave ali prvotne grude), ki je zastopana v večjem delu Podgore, v Dražgošah z Lajšami in Kališami in v prostranem hribovju severovzhodno od Dolenje vasi in na Križni Gori. Celki so le v Zg. Sorici, prehodne oblike med grudami in delci pa, po Ilešiču, v Sp. Danjah in na Zalem Logu.

Hribovske kmetije v Selški dolini sistematično še niso bile raziskane. Nekatere od njih je podrobneje opisal F. Planina (1969; 1971), fragmen-

Sl. 2. Zgornje Danje na zahodu Podgore, na južnem pobočju Ratitovca, najvišje ležeča (1092 m), tesno sklenjena hribovska vasica šestih kmetij na Slovenskem, so bile nekdanje polne življenja; danes so tik pred tem, da dokončno odmro.

tarno pa (1956; 1961; 1961 a). S. Gliha in J. Čuden (1979) sta izdelala elaborat o kmetijstvu v škofjeloški občini, naslanjajoč se na podatke ankete iz leta 1979, in sicer po krajevnih skupnostih. Iz njih je mogoče, vsaj za nekatera hribovska območja v Selški dolini, dobiti pregled stanja v letu 1979. Različen metodološki postopek, njihov in naš, žal, onemogoča v celoti zanesljivo primerjavo. Ker pa so mi na loški Kmetijski zemljiški skupnosti ljubeznivo dali v uporabo takrat zbrane anketne podatke, sem mnoge od njih pri svoji raziskavi zelo koristno uporabil, s čimer je vsaj za nekatere kazalce omogočena primerjava. Naša raziskava in podatki so iz leta 1983 in je tako dana osnova za ugotavljanje tendenc razvoja v obdobju 1979—1983.

Naravnogeografske osnove, sestava zemljišča in posesti

Selška dolina zajema del alpskega sveta Julijcev in predalpsko Loško hribovje. Alpske poteze so v povirju Selščice, ki je s pritoki (Davča, Sora, Zadnja Sora, Dajnarški potok, Nidrarska in Ravenska grapa, Plenšak) globoko zajedena v vzhodni del Bohinjskega grebena, v Jelovico z Ratitovcem, v Porezen in v Blegoš. Tam so hribovska naselja Podporezen, Davča, Martinj Vrh, Zala, Potok, Osojnik, Zg. in Sp. Sorica ter Podgora. Značilnosti alpskega sveta so visoka lega, obilne padavine, dolge in ostre zime, omejena izraba tal, velika gozdnatost, intenzivna reliefna razčlenjenost, redka naseljenost, predvsem v dnu rečnih dolin in grap, in težka dostopnost, ki jo večidel šele v zadnjem času mukoma premagujejo s strmimi, težko vzdrževanimi gozdnimi cestami. Večino hribovskih naselij, razen imenovanih, že lahko štejejo k predalpskemu Loškemu hribovju, nekatera, kot Dražgoše, Zabrekve, Rovt, Zapreval in Podlonk pa zaradi znatne višine (800 in več metrov) in blažjih klimatskih potez zaradi občutne oddaljenosti od alpskega sveta uvrščamo na prehod med alpskim in predalpskim svetom.

Močna reliefna razčlenjenost, zato težka dostopnost in slabe osnove za naselitev so posledica kamninske sestave, tektonike in klime. Prvi dve sta najbolj vidni na Osnovni geološki karti SFRJ 1 : 100.000, list Kranj. Iz nje razberemo, da so v povirju Selščice in ob njej do Zalega Loga ter nekako vzhodno od črte Martinj Vrh—Selca—Selške Lajše—Zabrekve neprepustne kamnine (v povirju Selščice mezozojske, na vzhodu paleozojske); vmes, predvsem v obsežnem porečju Davče in na levi strani Selščice med Češnjico

Sl. 3. Spodnje Danje
(896 m), sklenjeno naselje v
Podgori, leže na robu polja
vzdolž vaške ceste.

in vzhodno od Sorice pa so večidel prepustni triadni apnenci in dolomiti, v znatnem delu Davče obogateni z delno neprepustnimi ploščatimi apnenci z rožencem. Iz prepustnih karbonatnih kamnin je tudi hribovita Križna gora. Selško dolino preprežajo mnogi prelomi, med Lajnarjem in Ratitovcem ter na severozahodnem območju Blegoša pa izrazita nariva, kar vse daje osnovo za intenzivno reliefno razčlenjenost z globokimi, tesnimi in malo razčlenjenimi pobočji. Glavni povzročitelj razgibanega reliefa pa je razmeroma gosta hidrografska mreža, zlasti na neprepustnem svetu, od koder se stekajo v Selščico številni pritoki. Da se Selščica in njen glavni pritok Davča lahko obdržita na površju tudi v daljšem toku po prepustnih karbonatnih kamninah, se imata zahvaliti neprepustnim kamninam v povirju, ki ju zalaga z obilno vodo; ko prečkata prepustne kamnine, sta si v njih izdelali globoki, strmi, nerazčlenjeni, gozdni in temačni, večidel nenaseljeni dolini, ki sta ponekod, predvsem ob Davči, že pravi kanjon.

Tudi v Selški dolini, kot drugod v podobnem svetu, so se kmetije izogibale tesnih, globokih dolin in grap z malo sonca in veliko vlage in se raje namestile više v pobočjih. Izogibale so se tudi slemen, čeprav sončnih, a neugodnih zaradi izpostavljenosti vetrovom; tik pod slemenom na vzhodni strani Križne gore je istoimensko naselje in tako vsaj deloma v zaščiti pred zahodnimi vetrovi, ne pa tudi pred vzhodnimi, severnimi in južnimi. Večina kmetij je na pobočnih pregibih, nekaj jih je na pobočnih slemenih med grapami (Sp. Danje, Prtovč), Zg. Sorica je v širši povirni dolini Selščice, več kmetij in celo cela naselja ali njih deli pa so v dnu dolin, kjer je, vsaj v vegetacijski dobi, dovolj sonca (Zali Log, Knape, Bukovščica, Zg. Luša). Glede osončenja so na najboljšem pobočja na levi strani Selščice, Davče in Luše, kjer je tudi največja gostota kmetij. Sončna stran je bila nedvomno med najpomembnejšimi dejavniki naseljevanja hribovskih kmetij. Najzgovornejša potrditev tega so kmetije v povirju Selščice, tako rekoč sredi alpskega sveta, ki stoje najvišje v pokrajini in so na izraziti prisojni strani (Podgora, Sorica). Mednje spadajo tudi kmetije v Podporeznu in Rovtu, le da so te obrnjene na vzhod-jugovzhod, kar jim daje kljub visoki legi veliko sonca. Sploh je značilno, da je vzhodna-jugovzhodna lega kmetijskega zemljišča obravnavanih kmetij, poleg izrazito južne, zelo pogosta, vse-kakor pogostejša od smeri zahod-jugozahod; to se sklada s splošnim mnenjem kmetov, da je dopoldansko sonce za kmetijstvo ugodnejše od popoldanskega,

Tabela 1. Povprečna nadmorska višina kmečkega doma

Naselje	Metrov	Naselje	Metrov
Davča	949	Zapreval	817
Martinj Vrh	840	Zg. Sorica	839
Dražgoše	853	Sp. Sorica	790
Zabrekve	845	Zg. Danje	1092
Selške Lajše	728	Sp. Danje	896
Kališe	750	Potok	847
Golica	713	Zali Log	538
Zg. Luša	478	Podlonk	775
Sp. Luša	531	Prtovč	1025
Mlaka nad Lušo	727	Ojstri Vrh	719
Krivo Brdo	681	Smoleva	589
Zabrdo	1091	Topolje	679
Torka	1166	Lenart nad Lušo	675
Ravne	1000	Strmica	545
Osojnik	782	Pozirno	647
Zala	910	Knape	560
Rovt	896	Jarče Brdo	636
Tomaž	599	Križna Gora	635
Bukovščica	521	Podporezen	1023
Stirpnik	658	Hribovske kmetije skupaj	780,5

ki da zemljo bolj suši. V vegetacijski dobi imajo vse hribovske kmetije dovolj sonca. Drugače je v zimskem solsticiju, ko kmetijam na osojah posije le za kratek čas (Osojnik, Osojna Davča, del Potoka in Martinj Vrh), nekaj pa je celo takih, ki so dalj časa brez njega. Na najslabšem je Štulc v Davči na strmem desnem pobočju Selščice, ki je brez sonca »od vseh svetih do svečnice«; le malo na boljšem je Zali Log, kamor sonce ne posije od 12. novembra do 12. februarja, nekaj manj časa pa so brez njega tudi potoške kmetije v dolini Farjega potoka in Podmejač v Davči.

Iz tabele 1 vidimo, da je najvišja povprečna nadmorska višina kmetij v Podgori, z izjemo Sp. Danj, in v Podporeznu, kjer dosežejo in presežejo 1000 m. Visoko se vzpno še v Davči in edina kmetija v Zali, več naselij pa je v povprečni višini 800—900 m (Rovt, Sp. Danje, Dražgoše, Zabrekve, Martinj Vrh, Zg. Sorica, Potok), razen Rovta in Zabrekve vse v alpskem svetu. Pod 600 m je šest naselij, od teh je najnižje Zg. Luša s povprečno višino 478 m. Najviše so sicer manjše in manj pomembne, med vojno požgane, a po njej le delno obnovljene kmetije oziroma kajže v Slugovi dolini (Marjanet — 1178 m, Slugov Janez — 1168 m in Klafir — 1122 m), ki so v prisojnem dolinskem povirju Kopačnice, pritoka Poljanščice; najvišji kmetiji sta naseljeni le poleti, Klafir pa stalno. Gravitirajo v Poljansko dolino, s cesto pa so povezane na cerkljansko stran. Od večjih kmetov v Selški dolini je najvišji Sp. Torkar — 1163 m (Zg. Torkar — 1168 m, je delno opuščen), 1100 m in več pa so še: Pavlin — 1120 m, Sorčan — 1116 m in Čenda — 1108 m v Davči, vseh šest kmetij v Zg. Danjah, od tega so štiri opuščene, in Podhočar v Podporeznu — 1100 m, le malo niže pa še Podgozdar v Davči — 1096 m, Majdelc v Podporeznu — 1080 m in Sp. Trojar — 1066 m (Zg. Trojar je opuščen). Nad 1000 m jih je še 11 v Davči, vse tri na Prtovču in tri v Martinj Vrh. Povprečna višina hribovskih kmetij v Selški dolini je relativno visoka, saj doseže 780 m.

Močno razčlenjeni relief je ovira kmetijstvu, predvsem poljedelstvu hribovskih kmetij v Selški dolini. Kaže se v naklonu kmetijskega zemljišča (karta 1).

Se najugodnejši naklon za kmetovanje je v predalpskem svetu jugovzhodnega dela pokrajine, kjer prevladujejo nakloni do 21,4⁰ oziroma 39 %, ki omogočajo brez škode trajno pašo, v dolini Luše pa so ugodna tla tudi za napredno, mehanizirano poljedelstvo. Izjema je le v Smolevi in v delu Zaprevala, kjer je

Tabela 2.

1983

Naselje	Sestava zemljišča in velikost posesti — povprečno na kmetijo (v ha)				Letni etat — povprečno na kmetijo (v m ²)		
	povprečna velikost kmetije	kmetijska zemlja	gozd	nerodovito	iglavci	listavci	skupaj
Davča	44,18	10,33	33,36	0,49	42,9	27,0	69,9
Martinj Vrh	31,31	10,20	20,84	0,27	59,8	13,3	73,1
Dražgoše	24,22	4,49	19,04	0,69	45,5	6,9	52,4
Zabrekve	26,23	8,90	17,19	0,14	43,1	21,9	65,0
Selške Lajše	18,78	5,70	12,90	0,17	14,4	10,1	24,5
Kališe	13,59	5,83	7,10	0,66	21,0	4,1	25,1
Golica	28,75	7,63	19,42	1,70	34,6	16,3	50,9
Zg. Luša	17,70	6,51	11,07	0,12	25,1	9,6	34,7
Sp. Luša	31,93	7,38	24,10	0,45	39,3	27,5	66,8
Mlaka nad Lušo	28,76	13,11	15,61	0,04	35,9	15,3	51,2
Krivo Brdo	24,03	4,66	18,56	0,81	31,2	15,7	46,9
Zabrdo	22,44	12,44	9,29	0,68	3,0	4,3	7,3
Torka	54,82	20,84	33,94	0,04	47,0	17,0	64,0
Ravne	16,29	4,55	11,25	0,49	14,0	9,8	23,8
Osojnik	32,64	7,66	24,72	0,26	24,7	17,0	41,7
Zala	31,69	8,87	22,74	0,08	14,0	36,0	50,0
Rovt	39,11	6,85	32,07	0,19	91,4	19,0	110,4
Tomaž	28,47	6,57	21,84	0,06	28,3	33,7	62,0
Bukovščica	24,40	6,60	17,68	0,12	36,7	19,1	55,8
Stirpnik	15,04	4,52	9,78	0,74	20,0	12,8	32,8
Zapreval	25,07	9,30	15,53	0,24	29,6	8,6	38,2
Zg. Sorica	25,82	8,22	17,53	0,07	28,4	14,0	42,4
Sp. Sorica	25,70	6,64	18,78	0,28	16,1	13,5	29,6
Zg. Danje	23,76	10,05	12,63	1,08	21,3	9,7	31,0
Sp. Danje	16,71	11,82	4,81	0,08	10,4	5,0	15,4
Potok	45,50	10,77	34,14	0,59	35,0	37,4	72,4
Zali Log	24,58	2,67	21,34	0,57	15,8	16,7	32,5
Podlonk	32,51	9,38	22,22	0,91	29,4	20,7	50,1
Prtovc	16,34	7,61	8,66	0,07	14,0	13,3	27,3
Ojstri Vrh	22,95	6,10	16,82	0,03	48,7	5,7	54,4
Smoleva	31,28	7,35	23,80	0,13	52,3	11,8	64,1
Topolje	26,40	5,37	20,96	0,07	49,3	30,7	80,0
Lenart nad Lušo	24,86	6,09	18,66	0,10	45,4	17,7	63,1
Strmica	30,76	8,61	22,07	0,08	53,8	20,7	74,5
Pozirno	27,01	7,85	19,13	0,03	47,6	20,4	68,0
Knape	28,77	7,18	21,10	0,48	49,5	18,0	67,5
Jarčje Brdo	27,96	10,46	17,37	0,13	48,6	17,7	66,3
Križna Gora	21,45	7,24	14,02	0,19	11,2	22,2	33,4
Podporezen	74,62	20,95	53,12	0,55	93,3	57,5	150,8
Hribovske kmetije							
skupaj	28,62	7,76	20,39	0,47	37,23	17,38	54,61
%	—	27,13	71,23	1,64	68,17	31,83	—

Sl. 4. Prtovč (1025 m), mični, visoki zaselek treh kmetij se na skrajnem vzhodnem delu Podgore razgleduje po Selški dolini.

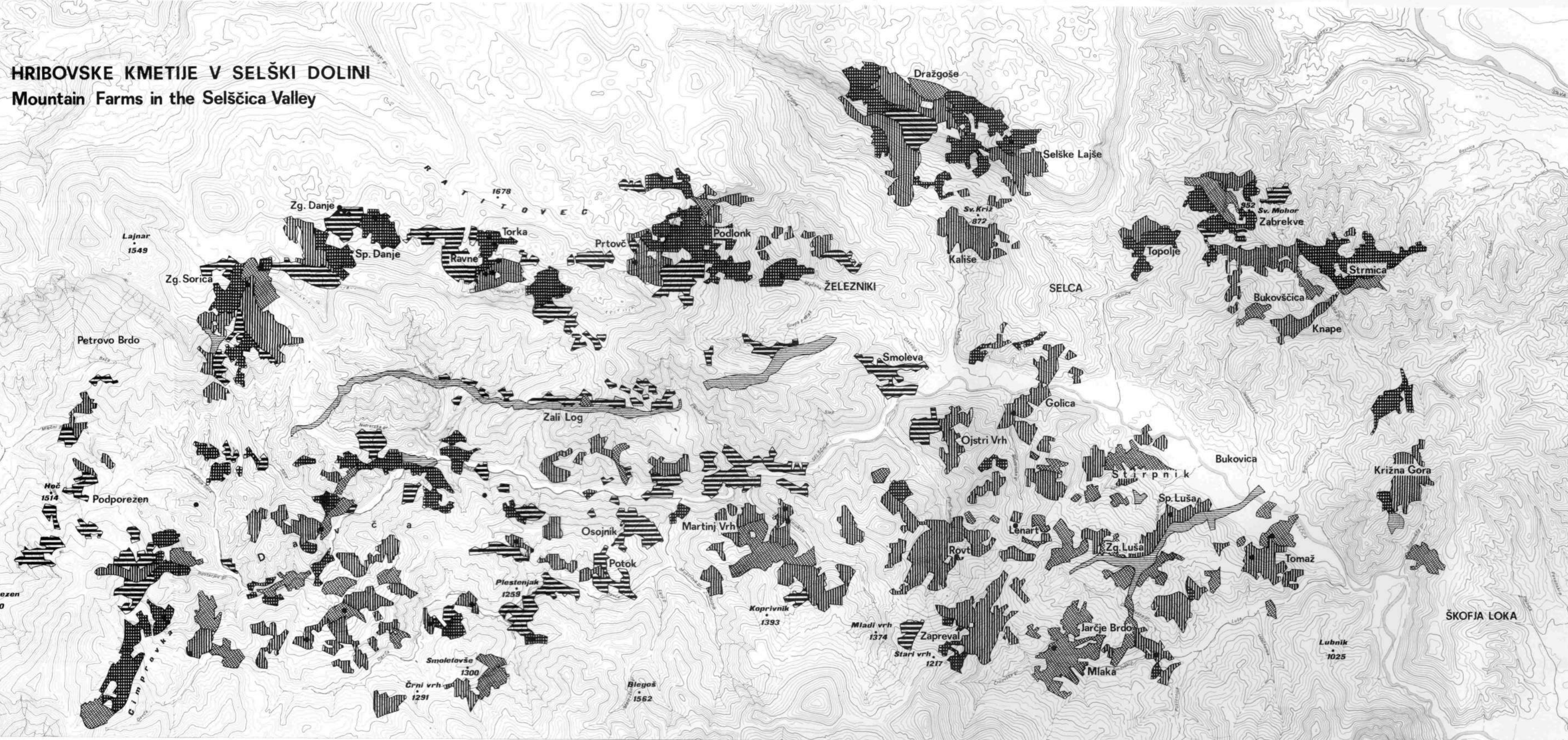
zaradi velike strmine kmetijske zemlje trajna paša komaj še možna, ali je zaradi uničevanja travne ruše s težko živino celo onemogočena. V severnem delu predalpskega sveta so razmere za kmetovanje še slabše, saj je naklon kmetijskega zemljišča povsod večji od 31 %, tako na območju Dražgoš, Selških Lajš in Kališ, kot tudi Knap, Strmice, Zabrekev in Topolj. Bolj ko se bližamo alpskemu svetu, bolj strmo je kmetijsko zemljišče. Že v Martinj Vrh je v povprečku strmejša od 31 %, mnogokje pa je celo večje od 45 %. Še slabše je v Potoku in Osojniku, nekaj boljše v južnem delu Davče (na severnem, osrednjem delu Davče, je naklon 30–45 % in celo še večji od 45 %). Kot kaže karta 1, pa so največje strmine kmetijskega zemljišča v zahodnem delu Davče, v Podporeznu, v celotni Podgori, deloma pa tudi še v Sorici.

Stanje glede pitne vode je v splošnem zadovoljivo. Prevlada neprepustnih kamnin z mnogimi izviri studenčnice omogoča lastna zajetja, ki jih ima velika večina hribovskih, predvsem samotnih hribovskih kmetij. Hribovska naselja na območju prepustnih karbonatnih kamnin imajo v glavnem javne vodovode iz močnejših kraških izvirov, deloma pa tudi lastne vodovode. Izjema je Križna Gora, ki je še vedno, razen dveh kmetij, vezana na kapnico, kar je velika ovira za modernizirano gospodarstvo, predvsem govedorejo, pa tudi za gospodinjstvo; v načrtu je vaški vodovod z zajetjem močnega studenca blizu središča vasi. Ob suši je problem tudi na kmetijah z lastnimi vodovodi na Stirpniku, ko izviri presahnejo; izjema so tam tiste kmetije, ki so že vezane na javni vodovod. Javni vodovod imajo Dražgoše, Zali Log, Topolje, Kališe in deli vasi Zg. in Sp. Sorice, Selških Lajš, Golice in Sp. Danj.

Ne preseneča, da zaradi neugodnih tal za kmetovanje v sestavi zemljišča zelo prevladuje gozd, 71 % ali povprečno 20 ha na kmetijo, kmetijske zemlje pa je le dobra četrtina ali 7,8 ha na kmetijo (tabela 2). Kolikšen je v kmetijski zemlji delež njiv, statistični prikaz ne pokaže realno, saj so podatki vzeti iz katastra, ti pa kažejo starejše in ne sedanje stanje, ko je njiv malo, saj so jih v zadnjih desetletjih v večini prepustili travniku zaradi pospeševanja govedoreje; kmetijci računajo, da je danes njiv povprečno manj kot hektar na kmetijo. V tabeli je zato kmetijska zemlja prikazana v celoti, zajemajoč poleg njiv še travnike, sadovnjake, pašnike in košenice. Ker je zadnjih dveh malo, glavni delež kmetijskega zemljišča odpade na travnike, tako košne kot pašno-košne. Malo kmetijske zemlje je na Zalem Logu, v Dražgošah, Topoljah in Krivem Brdu, nadpovprečen delež gozda imajo kmetije v Rovtu, glede na površino pa

HRIBOVSKÉ KMETIJE V SELŠKI DOLINI

Mountain Farms in the Selščica Valley

KARTA 1
Map 1

POVPREČNI NAKLON KMETIJSKEGA ZEMLJIŠČA

Average Inclination of the Rural Ground

LEGENDA
Legend

- 0 – 11,4° (0 – 20%) Možnost naprednega poljedelstva
Possibility for Development of the Progressive Agriculture
- 11,5 – 16,4° (21 – 30%) Trajna paša
Permanent Pasture
- 16,5 – 21,4° (31 – 39%)
- 21,5 – 24,4° (40 – 45%) Zgornja meja trajne paše
Upper Bound of the Permanent Pasture
- nad 24,4° (nad 45%) Velika živina uničuje rušo
Big Livestock Ruins the Turf
- Znane opuščene hribovske kmetije
Known Abandoned Mountain Farms

Izdelano v Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU 1985
Avtor: Drago Meze, risala Maruša Rupert
TOPOGRAFSKA OSNOVA: Geodetski zavod SRS

v Podporeznu, 53 ha, kar je daleč največ v obravnavani pokrajini; tamkajšnje štiri kmetije se odlikujejo tudi po površini kmetijskega zemljišča (21 ha ali 29 % vse površine), po količini letnega etata, 151 m³ in po velikosti kmetij, 75 ha, ki močno presega vse ostale. Povprečna velikost kmetijske zemlje, večja od 10 ha na kmetijo, je predvsem v hribovskih naseljih alpskega sveta (večji del Podgore, Davča, Martinj Vrh, Potok) in na Mlaki in Jarčjem Brdu. Večina kmetij z večjimi površinami in deleži gozda ima tudi nadpovprečno visok etat, tako npr. poleg kmetij v Podporeznu še v Rovtu, Davči, Martinj Vrh, Potoku, Topoljah in Strmici. Znatno nadpovprečno velike kmetije so, razen v Pod-

Tabela 3. Sestava posesti — v %

1983

Naselje	Nad 75 ha		51—75 ha		26—50 ha		Pod 25 ha	
	kmetije posest		kmetije posest		kmetije posest		kmetije posest	
Davča	4,6	9,6	32,6	45,5	37,2	35,8	25,6	9,1
Martinj Vrh			12,9	24,3	51,6	56,4	35,5	19,3
Dražgoše			5,4	14,1	32,4	46,6	62,2	39,3
Zabrekve					75,0	88,5	25,0	11,5
Selške Lajše					28,6	40,1	71,4	59,9
Kališe							100,0	100,0
Golica					66,7	80,4	33,3	19,6
Zg. Luša					14,3	20,3	85,7	79,7
Sp. Luša			20,0	33,5	30,0	36,5	50,0	30,0
Mlaka nad Lušo			20,0	40,7	40,0	47,5	40,0	11,7
Krivo Brdo					66,7	78,1	33,3	21,9
Zabrdro							100,0	100,0
Torka			100,0	100,0				
Ravne							100,0	100,0
Osojnik					66,7	81,4	33,3	18,6
Zala					100,0	100,0		
Rovt			37,5	52,9	50,0	42,6	12,5	4,4
Tomaž					57,1	79,9	42,9	20,1
Bukovščica					55,6	73,7	44,4	26,3
Stirpnik					16,7	44,9	83,3	55,1
Zapreval			25,0	52,8			75,0	47,2
Zg. Sorica			12,5	29,6	25,0	37,9	62,5	32,4
Sp. Sorica					54,5	76,4	45,5	23,6
Zg. Danje					75,0	92,8	25,0	7,2
Sp. Danje					9,1	14,3	90,9	85,7
Potok	12,5	21,7	25,0	36,3	37,5	33,2	25,0	8,8
Zali Log			13,3	31,8	13,3	20,2	73,3	48,0
Podlonk			7,1	12,2	57,1	66,1	35,7	21,6
Prtové					25,0	43,6	75,0	56,4
Ojstri Vrh					50,0	78,9	50,0	21,1
Smoleva			25,0	40,5	25,0	34,5	50,0	24,9
Topolje					85,7	96,7	14,3	3,3
Lenart nad Lušo			6,3	16,2	37,5	55,8	56,2	28,0
Strmica					80,0	80,7	20,0	19,3
Pozirno					57,1	77,2	42,9	22,8
Knape					100,0	100,0		
Jarčje Brdo					50,0	76,7	50,0	23,3
Križna Gora					27,3	40,7	72,7	59,3
Podporezen	25,0	29,9	75,0	70,1				
Hribovske kmetije skupaj	1,08	3,26	11,11	23,11	38,75	47,86	49,05	25,78

poreznu še v Davči, Rovtu, na Torki in v Potoku, manjše od 20 ha pa v Kališah (13,6 ha, kar je najmanj v obravnavani pokrajini), na Stirpniku, Prtovču, v Ravnah, Selških Lajšah, Sp. Danjah in Zg. Luši.

Sestavo posesti kaže tabela 3. V njej je razčlenjen odnos deležev posameznih posestnih velikostnih kategorij do deleža kmetij, ki predstavljajo te posestne velikostne skupine. Tudi v Selški dolini je največji delež hribovskih kmetij, 49 %, manjših od 25 ha, imajo pa le četrtno vse zemlje. Kmetije v skupini 26—50 ha, ki jih je blizu dveh petin, imajo v lasti skoraj polovico vse zemlje; v višji kategoriji, 51—75 ha, pa je le dobra desetina kmetij z malo manj kot četrtno vse zemlje, medtem ko ima preostali odstotek kmetij v lasti dobre tri odstotke zemlje v posestni kategoriji nad 75 ha. Največjo posest imajo vse štiri podporezenške kmetije, ki so zajete v najvišjih dveh kategorijah. Velike kmetije z velikim deležem posesti so tudi v Davči, Martinj Vrh, Rovtu, Potoku, Podlonku in Smolevi. Velik delež najnižje kategorije pa je v Kališah, Zabrd, Ravnah (vse tamkajšnje kmetije), Sp. Danjah, Zg. Luši, na Stirpniku, v Zaprevalu, Zg. Sorici, na Zalem Logu, Prtovču in Križni Gori.

Elektrifikacija in komunikacije

Razen propadajoče kmetije Špan v Davči, ki je brez elektrike, so vse druge hribovske kmetije priključene na daljnovodno električno omrežje. Brez nje je bil do nedavnega tudi Rovtar v Podporeznu in ostale tri tamkajšnje kmetije, enako pa tudi Čenda in Zalar iz Davče, ki sta imela lastno elektrarno (Zalar na odročnem in zelo neugodnem svetu je kmetijo pred kratkim opustil).

Vse kmetije so danes vezane na osrednjo daljnovodno cestno žilo v dolini Selščice, ki pa predstavlja v zimskem času najbolj neugodno cestno povezavo med Ljubljansko kotlino in Soško dolino. Z nje so speljani številni cestni odcepi, različne starosti in kakovosti, k vsem hribovskim kmetijam. V sami dolini Selščice stoji ob modernizirani cesti Zali Log. Moderniziran je z nje tudi odcep do Zg. Sorice, iz Železnikov do Dražgoš z nadaljevanjem proti Selškim Lajšam, iz Železnikov do Podlonka in s Praprotnega po dolini Luše do Lenarta. Ostale ceste so večidel gozdnega tipa, zgrajene po vojni, največ v zadnjih dveh desetletjih, in različne, večinoma slabše kakovosti; nekatere so še v gradnji. Posebej velja omeniti cesto v Davčo skozi sotesko istoimenskega potoka, podaljšano do Jemca v središču vasi s šolo in cerkvijo, zgrajeno do leta 1961. Do danes so jo razširili in utrdili v želji, da jo asfaltirajo, a se je ustavilo pri denarju. Z obdajške ceste so številni odcepi k vsem davškim, osojniškim in potoškim domačijam. Leta 1985 so z razširjeno cesto mimo Vrhovnika čez preval Razpet povezali Davčo skozi Zg. Novake in Cerkno z Idrijsko in Soško dolino. Neugodno zemljišče v Podporeznu onemogoča cestno povezavo med Majdelcem z davške strani in Podhočarjem s Petrovega Brda. Tudi nekatere druge gozdne ceste so najmlajšega datuma, med njimi nekatere komaj zadovoljive: Zg. Sorica—Zg. Danje—Torka—Ravne; Grapar—Sorčan; Vrhove—Podgozdar—Zaprvič; Petrovo Brdo—Podhočar; Luša—Jarčje Brdo—Mlaka. V slabem stanju je tudi pred vojno zgrajena vojaška cesta Podpulferca—Zapreval—Murove, s katere so odcepi v Krivo Brdo, Rovt, Martinj Vrh in Potok. Slugova dolina je po cesti dostopna s črnovrške ceste, medtem ko je s Sorčanom povezana, žal, le s slabo vozno potjo, ki jo za silo zmore le traktor.

Kot drugod v hribovskih področjih je tudi v Selški dolini vzdrževanje hribovskih, predvsem gozdnih cest, problematično. Gozdarji za redno vzdrževanje

Sl. 5. Torka, zaselek dveh velikih hribovskih kmetij (Zg. in Sp. Torkar), od katerih je ena že delno opuščena, stoji najvišje (1165 m) v obravnavani pokrajini.

ne poskrbijo dovolj, kmetje pa zaradi preobilice drugega dela popravila cest ne zmorejo. Ker so gozdne ceste v večini na hitro in nesolidno narejene, predvsem s slabimi odtoki, jih obilno in močno deževje v intenzivno razčlenjenem alpskem in predalskem svetu Selške doline hitro uničuje.

Do nekaterih hribovskih vasi vozijo tudi redni delavski in šolski avtobusi ali vsaj kombiji: Zali Log, Sorica, Dražgoše, Davča, Podlonk, Potok, Stirpnik, Bukovščica, Martinj Vrh, Križna Gora, Sp. in Zg. Luša.

Gospodarstvo

Glavni vir dohodka iz kmetijstva na hribovskih kmetijah v Selški dolini je govedoreja, tako mlečna kot mesna, medtem ko je poljedelstvo drugotnega pomena. Se pomembnejši vir kot govedoreja pa je v splošnem gozdarstvo, saj je izkupiček od lesa na večini kmetij pomembnejši od govedorejskih proizvodov. To pa velja le za čiste kmetije, medtem ko je na polčistih in zlasti mešanih kmetijah v glavnem zaslužek v nekmetijskih dejavnostih pomembnejši od dohodkov iz kmetijstva, v številni izkupiček od prodanega lesa.

Obdelovalno zemljišče je v primerjavi z minulim obdobjem samooskrbnega gospodarstva močno skršeno. Na njivah sadijo hribovski kmetje predvsem krompir, krmilne rastline, nekaj zelja, nekateri naprednejši pa na klimatsko ugodnih površinah tudi silažno koruzo. Od žit, ki so jih v preteklosti veliko sejali, sejejo danes le redki kmetje še oves in ječmen, a še to na majhnih površinah, medtem ko je pšenica na njivah prava redkost. Glavni vzrok za pre-

Tabela 4. Stanje goved in konjev, zadrugi prodanega mleka in mesa (povpr. na prodajalca), pomembnih kmetijskih strojev in drugega

1983

Naselje	Število kmetij v naselju z (s) in delež teh v regiji														
	Goveda	Od tega krave	Število konj v naselju	Povprečna količina mleka v litrih 1979	Povprečna količina mesa v kg 1979	traktor	kosilnica	nakladalna prikolica	dosuševalec	molzni stroj	silos	strojna linija za spravilo sena	moderniziran hlev	nova hiša	paša
Davča	6,1	2,3	11	5.486	977	30	40	11	4	2	6	9	2	12	10
Martinj Vrh	8,2	3,2	7	4.895	1.185	25	29	12	17	—	11	11	—	8	1
Dražgoše	4,1	1,8	8	2.797	770	32	35	6	—	3	—	4	—	2	—
Zabrekve	7,3	2,9	—	2.300	1.100	8	8	1	—	—	2	3	—	4	—
Selške Lajše	5,7	1,7	3	—	686	5	7	3	4	—	—	2	—	2	—
Kališe	8,7	2,4	3	5.500	1.669	6	7	2	2	—	2	2	1	3	—
Golica	8,3	2,9	3	4.500	1.408	8	9	4	1	—	3	3	—	4	1
Zg. Luša	7,3	3,4	2	6.067	1.255	5	6	3	2	—	1	2	—	6	—
Sp. Luša	10,4	4,3	2	8.543	1.317	7	8	5	1	—	6	5	—	1	—
Mlaka nad Lušo	8,2	2,7	2	—	900	4	4	2	—	—	1	1	—	—	—
Krivo Brdo	4,3	1,3	—	—	800	3	3	1	—	—	—	—	—	1	—
Zabrdo	3,0	1,0	—	1.000	1.450	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Torka	11,0	3,0	1	—	800	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Ravne	2,3	0,7	1	—	757	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Osojnik	5,0	2,7	3	3.500	612	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—
Zala	4,0	2,0	—	1.000	1.300	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Rovt	11,1	3,6	—	14.033	1.236	8	8	6	4	—	1	5	1	4	1
Tomaž	20,8	6,3	3	17.300	4.780	6	6	5	2	3	5	4	2	3	—
Bukovščica	8,0	2,8	4	4.800	1.114	7	8	4	—	1	1	1	—	3	—
Stirpnik	3,4	2,5	—	2.887	960	12	12	1	2	1	1	1	—	6	—
Zapreval	11,5	3,0	2	—	2.887	4	4	1	2	—	1	2	—	2	—
Zg. Sorica	7,5	2,1	1	4.575	1.159	8	10	4	4	4	—	4	—	—	—
Sp. Sorica	3,4	1,8	2	2.492	1.628	7	9	2	3	2	—	2	1	4	1
Zg. Danje	0,7	0,3	—	700	1.450	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sp. Danje	3,9	1,0	3	698	994	5	7	—	—	—	—	—	—	3	—
Potok	6,6	2,7	1	5.569	771	8	8	1	1	—	1	1	—	—	—
Zali Log	2,1	0,9	1	2.458	486	9	10	1	—	—	—	—	—	—	—
Podlonk	6,4	1,8	6	600	959	11	13	—	2	—	1	2	—	4	—

Prtovč	5,0	1,3	1	—	560	3	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ojstri Vrh	6,5	2,5	1	2.906	731	5	6	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smoleva	4,2	1,7	—	—	850	4	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Topolje	7,3	2,3	1	2.133	890	5	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lenart nad Lušo	7,1	2,6	4	4.500	1.384	13	16	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Strmica	8,2	2,4	2	3.150	1.609	4	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Požirno	5,7	2,6	2	4.350	912	5	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Knape	9,5	2,5	1	1.590	825	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jarčje Brdo	10,5	2,5	—	—	1.425	3	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Križna Gora	8,9	4,2	4	7.429	1.712	9	10	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Podporezen	6,0	2,7	2	—	700	3	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hribovske kmetije																			
skupaj	6,55	2,44	2,42	4.736	1.169														
				prodajalci															
%	—	37,2	—	44,0 %	72,5 %	77,9	91,6	27,7	16,8	4,8	14,6	23,0	2,2	24,6	4,8				

Sl. 6. Znana, velika Žbontarjeva kmetija, 875 m, v Zaliloški Davči, je bila med vojno požgana, a po njej v vsej svoji nekdanji lepoti obnovljena.

nehanje gojenja žit in opuščanje njiv na splošno je preusmerjanje kmetijstva v tržno govedorejsko proizvodnjo in s tem opustitev avtarkičnega gospodarjenja, mnogokje pa tudi razmah divjadi, predvsem srnjadi, ki prisili kmeta v opuščanje njiv. Gojenje žit je danes neracionalno tudi zaradi pomanjkanja delovne sile, omejene uporabe poljedelskih strojev in nezanesljive klime, katere značilnost v zadnjem času je podaljšanje zime v pomlad in skrajšanje vegetacijske dobe, ki bi zavirala ali celo onemogočila pravočasno dozorevanje žit predvsem na višinskih kmetijah. Opuščene njive so preusmerili v intenzivne travnike, ki so najboljša osnova napredni tržni govedoreji.

Govedoreja je v obravnavani pokrajini na splošno srednje dobro razvita. So pa velike razlike od vasi do vasi pa tudi od kmetije do kmetije. To najbolj kažejo podatki o številu goved leta 1983, za primerjavo pa tudi podatki o količini zadrugi prodanega mleka in mesa (tabela 4). Najbolje je govedoreja razvita pri Tomažu nad Praprotnim, v Zaprevalu, Rovtu, Sp. Luši, na Jarčjem Brdu, v Kališah, Martinj Vrh in na Križni Gori, tako v povprečnem številu goved na kmetijo, tržni proizvodnji, stanju kmetijske mehanizacije, le deloma pa tudi v modernizaciji govedoreje; ta v Selški dolini v splošnem zaostaja za nekaterimi tovrstno razvitejšimi hribovskimi pokrajinami (Gornja Savinjska dolina (v nadaljevanju GSD), Logaške Rovte, Črnovrška planota in del idrijskih planot (Meze, 1969; 1980 a; 1982; 1986). Leta 1983 je bilo le 10 ali 2,8 % vseh obravnavanih kmetij, ki so imele 20 ali več goved, med njimi daleč največ pri Tomažu (štiri ali 67 % vseh tamkajšnjih kmetij), po ena pa še na Jarčjem Brdu, Križni Gori, Stirpniku, v Rovtu, Martinj Vrh in pri Lenartu, torej predvsem na najugodnejšem jugovzhodnem delu pokrajine. Nadaljnjih 16 kmetij ali 4,5 % je imelo 15—20 goved (Sp. Luša 4, Zapreval in Martinj Vrh po 2, po eno pa Mlaka, Zg. Luša, Rovt, Kališe, Potok, Podlonk, Zg. Sorica in Davča). Največ med vsemi jih je imel Andrejšar pri Tomažu (30), dve manj Kalan na Križni Gori, po 27 Orel in Smole pri Tomažu itd. Slabo je razvita govedoreja v večjem delu Podgore (najslabše v Zg. Danjah, kjer ne pride na kmetijo povprečno niti eno govedo), na Zalem Logu, Stirpniku in v Sp. Sorici, torej v krajih, kjer, razen na Stirpniku, vzrejo večjega števila goved ovirajo tudi naravne razmere. To je v glavnem eden najpomembnejših vzrokov za relativno skromno razvito govedorejo tudi v večini ostalih hribovskih naselij, izvzemši zgoraj imenovanih osem, ki izstopajo v razvitosti govedoreje. Glede na odročnost večine naselij,

Sl. 7. Mogočna in intenzivno tržno usmerjena Bleičeva kmetija (640 m) pri Tomažu nad Praprotnim. V tej hribovski vasici šestih kmetij je daleč najbolj razvita govedoreja v obravnavani pokrajini.

kljub povezanosti s cestami, ne preseneča relativno majhen delež krav, ki se izraža tudi v manjši količini oddanega mleka. Za trg redijo selškodolinski hribovski kmetje predvsem klavna goveda: leta 1979 je iz 73 % obravnavanih kmetij, ki so oddala zadrugi goveda za zakol, odpadlo povprečno na eno od njih 1169 kg. Tudi pri oddaji mleka in mesa izstopa imenovanih osem naselij (tabela 4).

Pri pregledu stanja kmetijske mehanizacije preseneča dokaj visok delež traktorjev in kosilnic, vsega ostalega pa je manj kot v večini drugih, do sedaj raziskanih hribovskih področjih. Veliko manjše število nakladalnih prikolic je zaradi neugodnega terena delno razumljivo, močno pod splošnim stanjem pa je število dosuševalcev in molznih strojev, deloma pa tudi silosov, ki so hribovske-mu kmetu še kako potrebni.

V modernizaciji govedoreje, kamor poleg napajalnikov štejemo predvsem nove ali preurejene stare hleve na splakovanje ali na strojno spravilo gnoja, se naša pokrajina ne more pohvaliti. Res je, da imajo skoraj povsod v hlevih napajalnike, modernizirane hleve pa le na 2,2 % kmetij. Relativno veliko pa je kmetij s tako imenovano linijo za spravilo sena, saj je v povprečju takih kmetij skoraj četrtina. V ospredje stopajo naselja z razvito govedorejo, predvsem Martinj Vrh, Sp. Luša, Rovt in Tomaž nad Lušo. Z uvedbo napajalnikov so korita pred hlevi ali na dvoriščih danes, kolikor so se še ohranila, le še za okras, odpadlo pa je tudi napajanje živine na potokih, ki je bilo ponekod v navadi, a neprijetno zlasti pozimi.

Prašiče redijo le za domače potrebe. Z nabavo traktorjev je močno opešala konjereja. Leta 1983 je bilo v vsej obravnavani pokrajini 87 konj ali 2,2 na naselje oziroma 0,24 na kmetijo. Nekaj konj redijo tudi za potrebe vojske. Ovce, ki jih je bilo včasih v alpskem svetu veliko, so skoraj popolnoma izginile. Še največ jih je v Davči, 65 (od tega jih imata Žbontar in Pstinar po 15 in Čenda 10), 16 pa jih ima tudi Lunar v Strmici. Paša okrog kmetij, nekdanje močno razširjena zlasti na samotnih hribovskih kmetijah, je danes skoraj zamrla. Ohranila se je le pri slabi petini obravnavanih kmetij, še največ v Davči (na slabi četrtini kmetij, včasih na vseh kmetijah). Vzrok opuščanja ekstenzivne pašne govedoreje in prehod na intenzivno hlevsko ni le v modernizaciji govedoreje, ampak predvsem v pomanjkanju delovne sile in prodoru cest na kmetije, ki so odpravile lese. Oboje sicer nadomeščajo električni pastirji, teh pa je v hribovskih področjih Selške doline zelo malo. Tudi planinske paše, ki je bila

včasih dobro razvita na Blegošu, Poreznu in na jelovških planinah, je danes veliko manj. Še največ se je ohranilo na Soriški planini, nekaj tudi na Blegošu (ovce in nekaj jalovk), medtem ko je na Poreznu, kjer so pasli tudi s cerkljanske strani, zaradi pomanjkanja pastirjev paša pred nedavnim opuščena, kaže pa, da bo v kratkem spet oživila. Opuščena je tudi Danjarska planina, kjer so pasli kmetje iz Podgore; po vojni je bila nacionalizirana, s čimer so bili prizadeti dotakratni uporabniki in tudi to je eden od vzrokov za današnje odmiranje podgorskih kmetij. Še najbolj je razvita planinska paša pri Dražgošanih, ki pasejo na Selski planini, Rovtarici, Golici in na Kališniku. — Precejšnja ovira paši na območju samotnih hribovskih kmetij so, poleg že imenovanega, tudi dragi električni pastirji in v splošnem težja goveja živina, ki v strmejšem svetu uničuje travno rušo.

Kot že omenjeno, je pomembna, včasih celo glavna postavka v dohodku večine kmetij izkupiček od prodanega lesa. Ta zavisi od letnega etata in seveda kvalitete lesa; večji dohodek dajejo iglavci, predvsem macesen, in nekoliko manjšega listavci, od teh še največ bukev za predelavo v industriji pohištva. Kolikšen je etat, kaže tabela 2, s katere razberemo, da je povprečni etat v obravnavani pokrajini 54,6 m³, od tega iglavci 68 %. Glede na ostala, že proučena hribovska področja, je etat višji v večini alpskih pokrajin, vključujoč Slovenjegraško Pohorje, manjši pa v večjem delu ostalega predalpskega sveta (Meze, 1963; 1965; 1969; 1981; 1984; Gams, 1984; Natek, 1983). V naši pokrajini je bil daleč največji v Podporeznu, močno nadpovprečen pa še v Rovtu, Strmici, Martinj Vrh, Potoku in Davči, presenetljivo nizek pa v vaseh Podgorja (eden glavnih vzrokov za katastrofalno stanje večine tamkajšnjih kmetij), Sp. Sorici, na Križni Gori, Zalem Logu, Stirpniku, v Kališah in Selških Lajšah.

Kmečki turizem

S kmečkim turizmom se ukvarjata le slaba 2 % obravnavanih kmetij. Po dve kmetiji sta na Jarčjem Brdu in v Zaprevalu, po ena pa v Rovtu, Sp. Luši, Dražgošah in Sp. Sorici. Na začetku uvajanja kmečkega turizma je bilo zanj tudi v Selški dolini več zanimanja, ki pa je z leti uplahnilo. Vzrok je v čedalje zahtevnejših pogojih zanj (težji pogoji plačevanja in najemanja kreditov; kmetija mora biti modernizirana in tržno usmerjena; premalo usposobljene delovne

Sl. 8. Lični kažipoti k nekaterim turistično usmerjenim hribovskim kmetijam v Loškem pogorju.

sile; zahtevnost gostov). Obstajajo primeri, da so turizem, ki so ga že uvedli, opustili, kot npr. pri Vrhovcu v Davči, kjer sobe, pripravljene za goste, uporabljajo dorasli otroci.

Prebivalstvo

Po podatkih ankete je septembra 1983 živelo na obravnavanih kmetijah 1793 ljudi ali povprečno pet na kmetijo, od tega 2,3 kmečkega stanu (tabela 5). Največ jih je bilo v Davči, 205, in sicer na 43 kmetijah; slede Dražgoše, 202 na 37 kmetijah, Martinj Vrh, 184 na 31 kmetijah itd.; Martinj Vrh odlikuje največja gostota prebivalstva, saj živi na kmetiji 5,9 prebivalcev, od tega 3,2 kmečkega stanu.

Razmerje med spoloma je uravnoteženo. V primerjavi z drugimi že proučenimi hribovskimi področji preseneča relativno visoko število predšolskih in šoloobveznih otrok (šoloobveznih je bilo nekaj več le v Polhograjskem hribovju leta 1981 in v GSD leta 1977 (Meze, 1980 a; 1986). So pa med naselji velike razlike. Tako npr., razen v Sp. Danjah in na Prtovcu, v vsej ostali Podgori ni ne predšolskih ne šoloobveznih otrok, enako tudi ne na Zalem Logu, predšolskih tudi ni v Golici, Osojniku in Knapah; če se bo to stanje nadaljevalo, so vse te vasi prej ali slej zapisane propadu. Glede predšolskih otrok so na slabem tudi Davča, Selške Lajše in Topolje, po dobrem stanju pa močnejše izstopajo Zabrekve, Krivo Brdo, Zg. Luša, Zapreval, Strmica in Križna Gora. Majhen delež šoloobveznih otrok je tudi v Zabrekvah, na Mlaki, v Zg. Luši, Sp. Sorici in Pozirnu, močno nadpovprečen pa je v Davči, Osojniku, Golici, Selških Lajšah, Topoljah in pri Tomažu. Največji delež mladine je v Kališah, Osojniku, Sp. Luši, Krivem Brdu in na Križni Gori, deloma pa tudi še v Martinj Vrh, Dražgošah, pri Tomažu, v Potoku, Podlonku in Ojstrem Vrh, kar daje upanje za možen obstoj in nadaljnji razvoj hribovskih kmetij v njih. Skupne delovne sile, to je starostnih letnikov 16—64, je blizu 60 % vsega prebivalstva, 65 let in starejših pa 14 %: delež delovne sile in starih ljudi je približno enak kot v drugih že proučenih hribovskih področjih. Velik delež starih ljudi je v Zabrd, Zg. Danjah, Zabrekvah, na Mlaki, v Krivem Brdu, Bukovščici, na Zalem Logu, v Smolevi, Pozirnu in na Jarčjem Brdu.

Relativno veliko je kmečkega prebivalstva, in sicer nekaj manj od polovice, kar je precej nad republiškim povprečjem, a približno enako večini raziskanih hribovskih pokrajin, izvzemši GSD, Kokre s Krvavškim predgorjem in Polhograjskega hribovja z bližnjo okolico, kjer je kmetov še več; za okoli desetino pa jih je manj v idrijski občini. Razpon v deležu kmečkega prebivalstva je med 100 % v Zabrd in 12 % na Zalem Logu. Nad 75 % kmetov je v Zabrekvah, Rovtu, Osojniku, Golici in pri Sp. Torkarju, 60—75 % pa v Bukovščici, Pozirnu, na Mlaki, pri Tomažu in v Zali. Presenetljivo malo jih je v oddaljeni Davči, na Prtovcu, v Ravnah, Podlonku in Sp. Danjah, pa tudi v dostopnejših Dražgošah, Selških Lajšah, Zg. Luši, na Stirpniku, v Zg. in Sp. Sorici in Smolevi.

Dejanske kmečke delovne sile je v obravnavani pokrajini povprečno 1,5 na kmetijo (tabela 5). Trije so pri Sp. Torkarju, več kot dva v Zaprevalu, pri Tomažu, v Zabrekvah, na Križni Gori in v Rovtu ter po dva v Strmici, Knapah in Martinj Vrh. Malo ljudi za delo na kmetijah pa je, razen v Podlonku in pri Sp. Torkarju, v Podgori, Zali, na Zalem Logu, v Dražgošah in Zg. Sorici.

Tabela 5. Prebivalstvo

1983

Naselje	Število kmetij	Skupaj		0—6 ‰	7—15 ‰	16—64 ‰	moški ‰	65 in več ‰	Kmečko prebivalstvo ‰	Na kmetijo		
		število	moški ‰							skupaj prebi- valcev	kmečko prebi- valstvo	dejanska kmečka del. sila
Davča	43	205	50,2	4,9	21,5	63,9	55,0	9,7	38,0	4,78	1,81	1,70
Martinj Vrh	31	184	52,2	10,3	17,9	60,9	52,7	10,9	54,3	5,93	3,22	1,97
Dražgoše	37	202	49,0	14,4	15,8	57,4	52,6	12,4	32,2	5,46	1,76	0,95
Zabrekve	8	38	50,0	18,4	7,9	52,6	60,0	21,1	89,5	4,75	4,25	2,12
Selške Lajše	7	38	44,7	2,6	28,9	57,9	40,9	10,5	34,2	5,43	1,86	1,71
Kališe	7	34	47,1	14,7	20,6	52,9	50,0	11,8	50,0	4,86	2,43	1,86
Golica	9	37	51,4	—	29,7	64,9	79,2	5,4	75,7	4,11	3,11	1,89
Zg. Luša	7	39	46,1	23,1	7,7	53,8	42,9	15,4	30,8	5,57	1,71	1,36
Sp. Luša	9	44	47,7	15,9	18,2	52,3	52,2	13,6	72,7	4,89	3,56	1,83
Mlaka nad Lušo	4	18	61,1	11,1	11,1	50,0	77,8	27,8	72,2	4,50	3,25	1,75
Krivo Brdo	3	14	42,9	21,4	21,4	35,7	40,0	21,4	42,8	4,67	2,00	1,16
Zabrdo	2	4	50,0	—	—	25,0	—	75,0	100,0	2,00	2,00	0,50
Torka	1	4	50,0	—	—	100,0	50,0	—	75,0	4,00	3,00	3,00
Ravne	3	7	57,1	—	—	85,7	66,7	14,3	28,6	2,33	0,66	0,83
Osojnik	3	18	55,5	11,1	38,9	44,4	62,5	5,6	77,8	6,00	4,67	1,83
Zala	1	3	66,7	—	—	66,7	50,0	33,3	66,7	3,00	2,00	0,50
Rovt	8	39	48,7	15,4	10,3	56,4	40,9	17,9	82,1	4,87	4,00	2,06
Tomaž	6	35	54,3	8,6	22,8	54,3	47,4	14,3	68,6	5,83	4,00	2,25
Bukovščica	9	39	53,8	12,8	10,3	56,4	54,5	20,5	74,4	4,33	3,22	1,50
Stirpnik	12	62	38,7	8,1	16,1	58,1	47,2	17,7	35,5	5,17	1,83	1,46
Zapreval	4	22	59,1	18,2	13,6	50,0	45,4	18,2	50,0	5,50	2,75	2,50
Zg. Sorica	14	60	53,3	10,0	16,7	56,7	52,9	16,7	38,3	4,28	1,64	1,00
Sp. Sorica	11	67	46,3	13,4	6,0	65,7	50,0	14,9	29,8	6,09	1,82	1,14
Zg. Danje	3	4	25,0	—	—	25,0	—	75,0	50,0	1,33	0,67	0,33
Sp. Danje	10	36	55,5	11,1	5,5	66,7	50,0	16,7	38,9	3,60	1,40	0,70
Potok	9	46	45,6	10,9	19,6	58,7	51,8	10,9	47,8	5,11	2,44	1,39

Zali Log	15	59	47,4	11,9	11,9	35,9	45,4	20,3	11,9	3,93	0,47	0,70
Podlonk	14	75	56,0	9,3	21,3	62,7	53,2	6,7	30,7	5,36	1,64	1,64
Prtovč	3	20	45,0	10,0	10,0	65,0	61,5	15,0	15,0	6,67	1,00	1,00
Ojstri Vrh	6	31	45,2	9,7	22,6	54,8	46,5	12,9	48,4	5,17	0,67	1,50
Smoleva	4	20	60,0	10,0	15,0	55,0	63,6	20,0	35,0	5,00	1,75	1,25
Topolje	7	48	41,7	4,2	31,2	50,0	45,8	14,6	56,2	6,86	3,86	1,86
Lenart nad Lušo	16	73	53,4	6,8	15,1	63,0	50,0	15,1	56,2	4,56	2,56	1,78
Strmica	5	27	48,1	18,5	11,1	51,9	50,0	18,5	59,2	5,40	3,20	2,00
Pozirno	7	32	53,1	9,4	9,4	59,4	68,4	21,9	71,9	4,57	3,28	1,71
Knape	2	9	55,6	—	11,1	88,9	62,5	—	62,5	4,50	2,50	2,00
Jarčje Brdo	4	12	41,7	—	16,7	58,3	57,1	25,0	58,3	3,00	1,75	1,37
Križna Gora	11	69	52,2	17,4	23,2	52,2	44,4	7,2	36,2	6,27	2,27	2,09
Podporezen	4	19	52,6	10,5	21,1	63,2	50,0	5,3	63,2	4,75	3,00	1,87
Hribovske kmetije skupaj ‰	359	1793	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	49,97	10,65	17,18	58,50	52,62	13,66	46,46	5,00	2,32	1,53

Tabela 6. Klasifikacija kmetij

1983

Naselje	Zaščitene ‰	Usmerjene ‰					Nasledstvo — ‰					Perspektivne ‰	Neperspektivne ‰	Znane opuščene ‰
			Čiste		Polčiste	Mešane	urejeno	brez naslednika	potencialni nasledniki	negotovo nasledstvo	negotovo in potencialno nasledstvo			
			skupaj ‰	od tega ostarele ‰										
Davča	97,6	56,1	12,2	20,0	31,7	56,1	34,1	9,8	2,4	31,7	21,9	26,8	12,2	14,6
Martinj Vrh	93,5	51,6	29,0	11,1	35,5	35,5	58,1	3,2	3,2	25,8	9,7	51,6	3,2	6,1
Dražgoše	35,1	18,9	13,5	20,0	21,6	64,9	51,3	2,7	5,4	32,4	8,1	18,9	5,4	—
Zabrekve	75,0	37,5	75,0	16,7	25,0	—	87,5	—	—	12,5	—	75,0	—	—
Selške Lajše	100,0	37,5	—	—	37,5	62,5	62,5	12,5	12,5	12,5	—	12,5	12,5	—
Kališe	87,5	57,1	28,6	—	28,6	42,9	71,4	14,3	—	—	14,3	28,6	—	—
Golica	88,9	55,6	44,4	—	44,4	11,1	11,1	22,2	11,1	33,3	22,2	55,6	—	10,0
Zg. Luša	57,1	28,6	—	—	57,1	42,9	71,4	—	—	14,3	14,3	57,1	—	—
Sp. Luša	66,7	55,6	44,4	25,0	33,3	22,2	33,3	22,2	—	22,2	22,2	55,6	22,2	10,0
Mlaka nad Lušo	75,0	—	50,0	—	25,0	25,0	50,0	25,0	—	—	25,0	50,0	25,0	20,0
Krivo Brdo	—	—	33,3	—	33,3	33,3	33,3	—	66,7	—	—	—	—	25,0
Zabrdo	—	—	100,0	100,0	—	—	—	—	—	100,0	—	—	100,0	33,3
Torka	100,0	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0	—	—	—	50,0
Ravne	66,7	—	—	—	—	100,0	—	33,3	—	66,7	—	—	33,3	50,0
Osojnik	100,0	33,3	66,7	—	—	33,3	66,7	—	33,3	—	—	33,3	—	—
Zala	100,0	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0	—	—	—	50,0
Rovt	75,0	62,5	62,5	—	37,5	—	62,5	12,5	12,5	12,5	—	75,0	12,5	11,1
Tomaž	100,0	83,3	33,3	—	33,3	33,3	50,0	—	16,7	16,7	16,7	83,3	—	25,0
Bukovščica	77,8	55,6	22,2	—	33,3	44,4	44,4	22,2	—	22,2	11,1	55,6	22,2	—
Stirpnik	25,0	16,7	8,3	—	33,3	58,3	58,3	—	—	33,3	8,3	16,7	—	—
Zapreval	75,0	75,0	—	—	75,0	25,0	100,0	—	—	—	—	50,0	—	20,0
Zg. Sorica	57,1	21,4	7,1	—	35,7	57,1	42,9	7,1	14,3	35,7	—	35,7	14,3	12,5
Sp. Sorica	54,5	36,4	9,1	—	36,4	54,5	27,3	—	—	72,7	—	27,3	9,1	—
Zg. Danje	66,7	—	33,3	100,0	—	66,7	—	33,3	—	66,7	—	—	100,0	62,5
Sp. Danje	70,0	30,0	30,0	66,7	40,0	30,0	20,0	—	—	70,0	10,0	10,0	20,0	—

Potok	87,5	75,0	25,0	—	12,5	62,5	50,0	—	—	37,5	12,5	37,5	—	11,1
Zali Log	86,7	13,3	6,7	—	6,7	86,7	20,0	13,3	—	53,3	13,3	6,7	26,7	—
Podlonk	71,4	21,4	7,1	—	21,4	71,4	28,6	7,1	14,3	14,3	35,7	21,4	7,1	6,7
Prtovc	66,7	33,3	—	—	33,3	66,7	66,7	—	—	33,3	—	—	—	25,0
Ojstri Vrh	50,0	33,3	16,7	—	33,3	50,0	66,7	—	33,3	—	—	33,3	—	—
Smoleva	75,0	—	25,0	—	25,0	50,0	75,0	—	—	25,0	—	—	—	—
Topolje	100,0	42,9	28,6	—	42,9	28,6	28,6	—	42,9	14,3	14,3	57,1	—	—
Lenart nad Lušo	68,8	50,0	31,2	60,0	56,2	12,5	31,2	6,2	12,5	43,8	6,2	37,5	18,8	—
Strmica	100,0	40,0	20,0	—	40,0	40,0	100,0	—	—	—	—	60,0	—	—
Pozirno	85,7	42,9	28,6	50,0	57,1	14,3	13,5	28,6	—	28,6	14,3	28,6	14,3	—
Knape	100,0	100,0	—	—	100,0	—	—	—	—	50,0	50,0	100,0	—	—
Jarčje Brdo	75,0	50,0	25,0	100,0	50,0	25,0	25,0	50,0	—	25,0	—	25,0	25,0	—
Križna Gora	45,4	36,4	27,3	33,3	45,4	27,3	36,4	—	9,1	36,4	18,2	54,5	—	—
Podporezen	100,0	50,0	50,0	—	25,0	25,0	25,0	—	—	75,0	—	25,0	—	20,0
Hribovske kmetije skupaj	72,55	38,93	22,41	20,00	33,33	44,26	43,70	7,56	6,44	31,09	11,20	34,73	10,08	8,70

Klasifikacija kmetij

Tabela 6, ki jo podrobneje na tem mestu ne moremo razčlenjevati, pove v glavnem še največ o splošnih razmerah na selškodolinskih hribovskih kmetijah, deloma pa tudi o možnostih za bodočnost; delni izsek iz klasifikacije kmetij je grafično prikazan tudi na kartah 2 in 3.

Z zakonom je zaščitanih 72,6 % kmetij, kar je manj kot v podobnih, do sedaj proučenih pokrajinah; še na slabšem so Žirovske Rovte in zlasti območje idrijske občine, kjer je zaščiten le četrtnina kmetij. V oči bode predvsem Stirpnik s komaj četrtno zaščitanih kmetij, le nekaj na boljšem so Dražgoše s 35 % in Križna Gora s 45 %. Polovica kmetij je zaščitanih v Ojstrem Vrhu, 50—60 % pa v obeh Soricah in Zg. Luši. Je majhnemu številu zaščitanih kmetij v Dražgošah, npr., kot so tam zatrjevali, res glavni vzrok, da je na zemljišču nezaščitnih kmetij dovoljena zidava?

Usmerjenih kmetij je v naši pokrajini skoraj dve petini; v doslej raziskanih področjih jih je nekaj več le v GSD in v ostalem Loškem hribovju (na levi strani Poljanščice 56 %, na desni strani 48 % (Orožen Adamič; Meze, 1980 a; 1986). Največ, in sicer nad štiri petine, je usmerjenih kmetij pri Tomažu, v Potoku in Zaprevalu jih je tri četrtine, polovico in več pa še v Davči, Martinj Vrhu, Kališah, Golici, Sp. Luši, Rovtu, Bukovščici, pri Lenartu, na Jarčjem Brdu in v Podporeznu. Osem naselij pa je brez usmerjenih kmetij, med njimi skoraj vsa Podgora, Mlaka, Krivo Brdo in Smoleva. Malo, in sicer do ene petine, jih je tudi v Dražgošah, na Stirpniku, v Zg. Sorici in na Zalem Logu.

Železniki z bližnjo Česnjico, kot močno urbanizirano središče Selške doline s številnimi delovnimi mesti, so privlačni in dosegljivi tudi hribovskim kmetom v zahodnem in osrednjem delu obravnavane pokrajine, medtem ko vzhodni del gravitira k Škofji Loki. Veliko se jih je s hribovskih kmetij Selške doline za stalno odselilo predvsem v Železnike in manj v Škofjo Loko. V zadnjem času pa se zaradi zgraditve cestnega omrežja izseljevanje ustavlja. Zamenjalo ga je dnevno odhajanje na delo, kar se kaže v naraščanju števila mešanih in polčistih kmetij in vzporednem upadanju deleža čistih kmetij. Teh je manj od četrtine, od tega pa je petina ostarelih, zapisanih propadu. Mešanih kmetij je kar 44 %, polčistih, kjer so zunaj kmetijstva zaposleni otroci, ne pa tudi starši, pa ostala tretjina (tabela 6 in karta 2). Nekoliko presenetljiv je visoki delež čistih in ostarelih čistih kmetij v Zabrekvah (preostale so polčiste kmetije, nobene pa ni mešane) in na Mlaki, ker nista daleč od urbaniziranih središč in imata relativno dobro cestno povezavo z dolino. Zaradi oddaljenosti in slabih cest pa ne preseneča zelo nadpovprečno število čistih kmetij v Podporeznu, Rovtu in Zabrdi. Naselij brez čistih kmetij je petina, nadaljnja četrtnina pa jih ima manj od petine, med katerimi je, presenetljivo, tudi Davča z le 12 % čistih kmetij! Delež mešanih kmetij je največji v oddaljenih in do leta 1985 za motorna vozila nedostopnih Ravnah, precej nadpovprečen (polovica in več kmetij) pa v tretjini obravnavanih kmetij, od teh najvišji na Zalem Logu, v Podlonku, Selških Lajšah in Dražgošah, relativno visok pa je tudi v Davči s 56 %. Brez mešanih kmetij je med drugimi 15 odstotki obravnavanih naselij tudi Rovt, najagrarniška hribovska vas v pokrajini, z manj od četrtine mešanih kmetij pa nadaljnja petina naselij.

Zanimivo in poučno je tudi stanje naslednikov na kmetijah. Kot kaže tabela 6, smo jih razvrstili v pet kategorij. Tu bo nekaj več govora le o kmetijah z urejenim nasledstvom in kmetijah brez nasledstva.

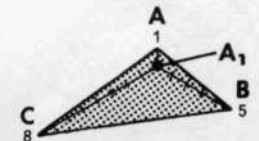
HRIBOVSKKE KMETIJE V SELŠKI DOLINI Mountain Farms in the Selšica Valley

KARTA 2
Map 2

KLASIFIKACIJA KMETIJ Classification of the Farms

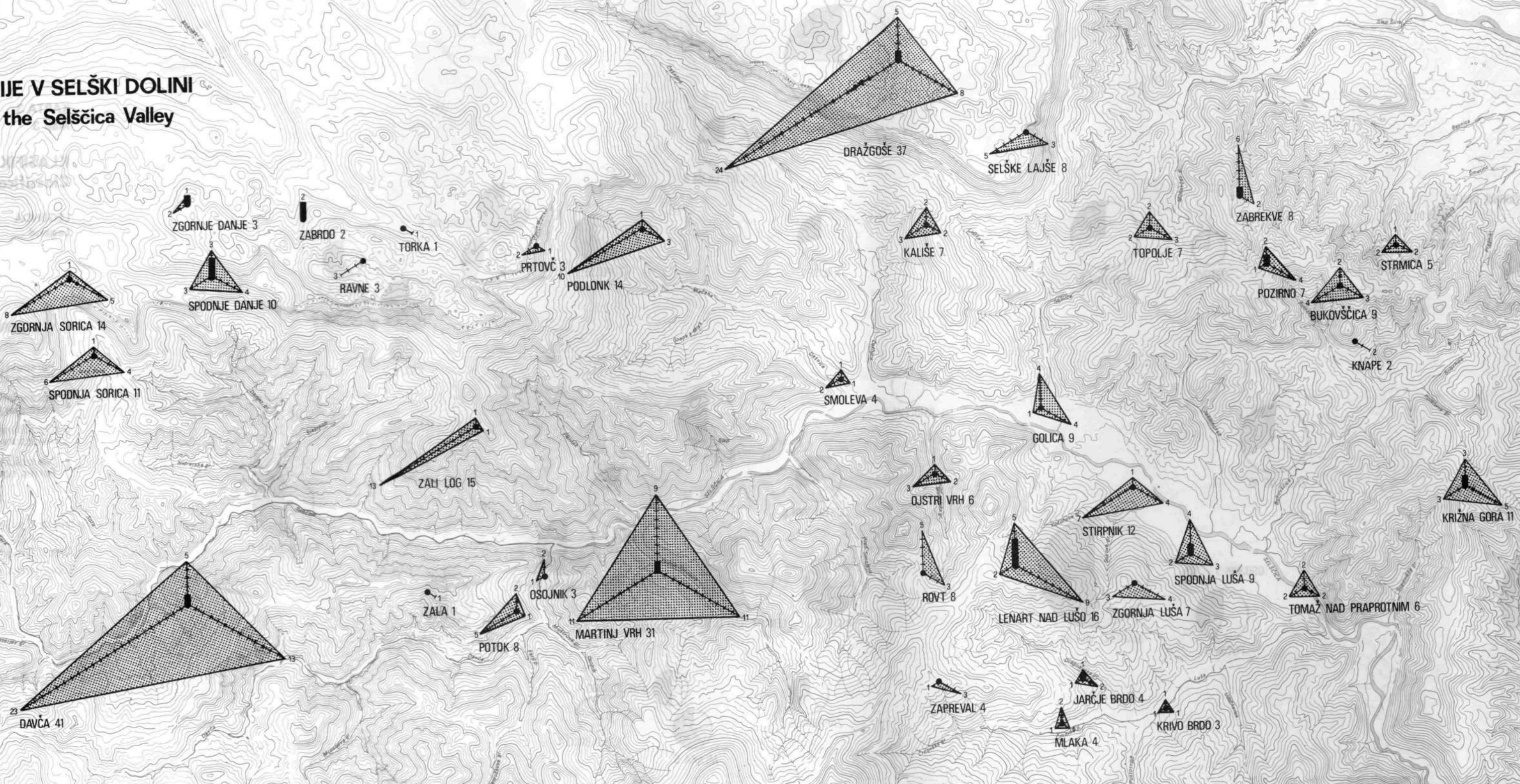
LEGENDA Legend

- A Čiste kmetije
Pure Farms
- A₁ Ostarele čiste kmetije
Pure Farms with Aged Farmers
- B Polčiste kmetije
Half-pure Farms
- C Mešane kmetije
Mixed Farms

ZGORNJA SORICA 14 Število
obstojećih kmetij
Number of Existing Farms

Izdelano v Geografskem inštitutu Antona Melika
ZRC SAZU 1986
Avtor: Drago Meze, risala Meta Ferjan
Topografska osnova: Geodetski zavod SRS

Kmetij z urejenim nasledstvom je razveseljivo veliko, 44 %. Med doslej proučenimi področji je ugodnejše stanje le v GSD in Logaško-žirovskih Rovtah. V Zaprevalu in Strmcu je tako z vsemi tamkajšnjimi kmetijami, tri četrtine in več jih je tudi v Zabrekvah in Smolevi, nad polovico pa tudi še v Martinj Vrh, Dražgošah, Kališah, Selških Lajšah, Osojniku, Zg. Luši, Rovtu, na Prtovču, v Ojstrem Vrh in na Stirpniku. Zelo na slabem so kmetije v Podgori, kjer v nekaterih naseljih nima nobena kmetija naslednika, v Sp. Danjah pa ima naslednika le 20 % kmetij, dalje v Golici, na Zalem Logu, Pozirnu, Podlonku in na Jarčjem Brdu. Brez naslednika je na srečo relativno malo kmetij, manj kot desetina. Največ takih je na Jarčjem Brdu, v Zg. Danjah, Pozirnem, Ravnah, na Mlaki, v Golici in Sp. Luši. Razveseljivo je, da kar v 54 odstotkih naselij ni kmetije, ki bi bila brez naslednika, manj kot desetina takih kmetij pa je tudi v Martinj Vrh, Dražgošah, Zg. Sorici, Podlonku, pri Lenartu in v Davči, torej v večini večjih hribovskih vasi.

Med ostalimi tremi kategorijami je najmočnejša skupina z negotovimi nasledniki, saj je takih malo manj od tretjine; nizek je delež s potencialnimi nasledniki, nekaj več od desetine pa je kmetij z negotovimi in potencialnimi nasledniki skupaj.

Zelo poveden in poučen je pregled stanja perspektivnih in neperspektivnih kmetij, torej takih, ki jim je zagotovljena prihodnost, v nasprotju s kmetijami, ki so na tem, da bodo prej ali slej opuščene. Prvih je dobra tretjina, drugih pa desetina (tabela 6 in karta 3). Od pomembnejših hribovskih naselij stoje najboljše Martinj Vrh, Rovt, Zabrekve, Sp. in Zg. Luša, Golica, Tomaž, Križna Gora in Topolje, kjer je povsod več kot polovica perspektivnih kmetij, na najslabšem pa so naselja, kjer ni nobene take kmetije. Tako je skoraj z vsemi naselji v Podgori (izjema so Sp. Danje z 10 odstotki perspektivnih kmetij), s Krivim Brdom, Zalo in Smolevo, manj od desetine jih je še na Zalem Logu, od petine pa v Dražgošah, Selških Lajšah in na Stirpniku. — Največ neperspektivnih kmetij je spet v vaseh Podgore, razen teh pa še na Zalem Logu, v Bukovščici in na Mlaki.

In kako je z znanimi opuščenimi kmetijami (tabela 6 ter karti 1 in 3)? V celotni obravnavani pokrajini jih je 34 ali okoli 9 odstotkov vseh kmetij. To je delež, ki je približno enak večini že proučenih hribovskih področij, izvzemši GSD, predvsem Solčavskega ter Jezerskega in doline Kokre in še posebej kraške Javorniške planote, kjer je takih kmetij kar 40 odstotkov. Tudi v številu opuščenih kmetij je, razen Sp. Danj, daleč pred drugimi Podgora: v Zg. Danjah, všteti oba Trojarja, je bilo od osmih kmetij opuščenih pet, na Torki od dveh ena, v Ravnah od šestih tri, v Zabrdi ena od treh, v Prtovču ena od štirih, skupaj je bilo torej od 23 kmetij opuščenih 11 ali 48 odstotkov, nadaljnjih 6 ali skoraj tri četrtine vseh tamkajšnjih kmetij pa je na tem, da jih v kratkem opustijo. Med naselji v Podgori so izvzete le Sp. Danje, kjer ni nobene opuščene kmetije, je pa v njih petina neperspektivnih kmetij. Relativno veliko je opuščenih kmetij tudi v Davči, 7 od 48 ali 15 % (več o kmetijah v Podgori in Davči glej: Planina, 1969; 1971).

Fiziognomija kmečke pokrajine in njene spremembe

V večjem delu hribovskega sveta Selške doline se je ohranila značilna kmečka fiziognomija, katere karakteristika je predvsem večstavbni kmečki dom: poleg hiše še hlev, kašča in kozolec, ponekod pa tudi še čebelnjak, koča

Sl. 9. Pri Sitarju na Stirpniku (700 m) je stara, čeprav že delno modernizirana kmečka hiša v sosesčini nove, meščanske hiše, ki ne sodi v obdajajoče jo kmečko okolje.

za preužitkarje in še kaj. Hiša je v večini loško-cerkljanskega tipa, ponekod tudi manjša osrednjeslovenska hiša, danes krita v glavnem z industrijsko opeko, ponekod pa tudi še z znanimi zaliloškimi skrilavci; teh je več na gospodarskih in pomožnih stavbah. Skodle so redke, še redkejša je na strehah slama. Presemetljivi so masivni vezani pa tudi stegnjeni kozolci z betonskimi stebri in to sredi bogate gozdne pokrajine; tudi ti so v večini kriti z zaliloškimi skrilavci.

Veliko hiš je prenovljenih. Prenova je spremenila predvsem okna, ki so danes večja, večinoma industrijska in kvarijo prvotni videz hiše. V Dražgošah in še v nekaterih krajih, kjer so Nemci med vojno požgali ali razrušili kmečke hiše, so se pri obnavljanju v glavnem držali prvotne oblike; ločijo se predvsem po rdečih opečnih strehah in novih fasadah. Spremembe v kmečko fiziognomijo so prinesle tudi ceste, drogovci električne in ponekod tudi telefonske napeljave in predvsem odprava les, ki so bile značilnost samotnih hribovskih kmetij; ponekod so jih nadomestili električni pastirji. Vseki in nasipi gozdnih cest so marsikje zarezali hude rane v hribovsko pokrajino. V neprepustnem peščenolovnatem svetu se ponekod nad strmimi vseki prožijo zemeljski plazovi, odnašanje svežega, slabo zavarovanega gradiva ob gozdnih cestah pa povzroča na strmih pobočjih erozijo, v dolinah potokov pa povečano akumulacijo, katere posledice so tudi pogostejše kratkotrajne hudourniške poplave.

Nekaj sprememb v fiziognomijo kmečke pokrajine je prinesla tudi modernizacija govedoreje. Ker je ta v splošnem razmeroma skromna, so tudi tovrstne spremembe majhne. To velja tako za najbolj opazne pokončne betonske ali lesene silose, ki jih ima le 14 % kmetij, zelo redki so modernizirani ali novi hlevi na splakovanje, z velikimi betonskimi gnojničnimi zbiralnimi jamami, ki tudi spremenijo zunanji videz kmečkega doma, enako pa tudi dosuševalci, ki so s prezračevalci na čelnih straneh hlevov manj opazni. Na srečo je v naši pokrajini tudi malo počitniških hiš, ki marsikje v negativnem smislu močno vplivajo na fiziognomijo kmečke pokrajine.

Največje spremembe pa so v kmečko okolje prinesle nove hiše, ki so brez izjeme meščanskega tipa. Nove hiše ima v obravnavani pokrajini četrtina kmetij (tabela 4). Sem niso štete obnovljene kmetije v Dražgošah. Največ je novih hiš v Davči, Zg. Luši, na Stirpniku, pri Lenartu, v Rovtu, Podlonku, Golici in Zabrekvah. Večina novih hiš je na mešanih in polčistih kmetijah, ker so zunaj

Sl. 10. Nova meščanska hiša pri Taretu, 665 m visoko ležeči kmetiji na Križni Gori, kvartir fiziognomijo okoliške kmečke pokrajine.

kmetijstva zaposleni imeli možnost dobiti za gradnjo kredit; marsikatera od novih hiš zato ni neposredno vezana na kmečki dom, čeprav stoji na njegovem območju.

Sklep

Gospodarska usmerjenost hribovskih kmetij v Selški dolini je v glavnem gozdarsko-govedorejska. To velja predvsem za kmetije v alpskem svetu in večji del kmetij, ki so na prehodu alpskega v predalpsko Loško hribovje. V vzhodnem delu obravnavane pokrajine, ki je že vsa v predalpskem področju, pa moč gozdarstva nad govedorejo pojenjuje in marsikje že stopa govedoreja v ospredje. Več kot tri četrtine kmetij v pokrajini pa je odvisnih od zaslužka zunaj kmetijske dejavnosti (mešane in polčiste kmetije), med njimi tudi mnoge v alpskem in prehodnem alpsko-predalpskem svetu.

Naseljevanje hribovskega sveta je potekalo v etapah. Po Blažniku (1928; 1934, 58), ki je proučil kolonizacijo celotne Selške doline, so Slovenci do konca 13. stoletja poselili najprej obsežni vzhodni del pokrajine. Levo stran doline Selščice na zahodu pokrajine so po letu 1238 (z zaključkom v 14. stoletju) kolonizirali tirolski Nemci, njeno desno stran pa v obdobju mlajše kolonizacije (ok. 1560—1660) z južne toliminske in vzhodne loške strani Slovenci. Značaj kolonizacije se izraža tudi v zemljiški razdelitvi: pri samotnih kmetijah so celki, pri zaselkih grude in prehodne oblike med grudami in celki, na območju nemške kolonizacije pa, kljub višini in strmemu kmetijskemu zemljišču (Zg. in Sp. Danje, Zabrd, Ravne, Prtovč, Torka) tudi nepravilni delci. Najmlajša kolonizacija pa je potekala pretežno individualno v obliki samotnih kmetij.

Zgodnji naseljenci so v hribovitem svetu poselili najugodnejša kmetijska zemljišča, zato so potrebovali tudi manjše površine obdelovalne zemlje (Blažnik, 1928) v nasprotju s kasnejšimi naseljenci v Podporeznu, Davči, Martinj Vrhu, Osojniku, Potoku, Zali in deloma tudi na območju nemške kolonizacije, kjer so si morali za preživetje pripraviti več kmetijske, predvsem obdelovalne zemlje. Dediščina tega se deloma kaže tudi še v današnjem obsegu kmetijskega zemljišča na kmetijo (tabela 2). Hribovske kmetije na zahodu, poleg teh pa tudi tiste v višjih predelih, so si prilastile tudi večje gozdne površine, katerih del so prvotno s požiganjem obdobjno tudi izkoriščali za njive, kasneje pa so

jih trajno prepustili gozdu, kar vse se prav tako še danes kaže marsikje v posestnem stanju (tabela 2). Ker je les, predvsem smrekov, v zadnjem stoletju in pol začel dobivati večjo veljavo, je narasla tudi vrednost takih kmetij.

Hribovske kmetije v Selški dolini so glede na ostali, do sedaj raziskani hribovski svet v Sloveniji, srednje razvite. Med naselji pa je nekaj takih, ki v kmetijski dejavnosti in perspektivnosti povprečno stanje znatno presegajo (Tomaž, Rovt, Martinj Vrh, Sp. Luša, deloma tudi še Zg. Luša, Strmica, Topolje, Zabrekve) in, žal, tudi nekaj takih, katerih stanje ni dobro in nimajo ugodnih možnosti za bodočnost. Med zadnjimi so skoraj vse kmetije v Podgori z izjemo Sp. Danj, ki so si v zadnjem času precej opomogle. Še pred dvema desetletjema je bila slika v Podgori dosti ugodnejša (Planina, 1969).

Kmetije so v splošnem premajhne (28,6 ha), da bi danes lahko živele samo od kmetijstva, zato ni naključje, da čiste kmetije po velikosti presegajo povpreček (34,7 ha) in da je med njimi, predvsem v alpskem svetu, veliko takih, ki so med največjimi v obravnavani pokrajini. Na splošno je najpomembnejši vir dohodka, ki ga daje hribovskemu kmetu zemlja, tudi v Selški dolini izkupiček od lesa. Velikemu številu hribovcev pa daje zaslužek bližina urbanih središč (Železniki, Češnjica, Škofja Loka) in s tem dviga njihov življenjski standard. Ta se marsikje kaže tudi na zunaj v novih ali prenovljenih hišah, ob istočasnem siromašenju kmetijstva, katerega rezultat je skromnejša tržna proizvodnja na mešanih in polčistih kmetijah, in to kljub temu, da so te kmetije relativno dobro opremljene s kmetijskimi stroji. Povojna socializacija selških hribovskih kmetij ni prizadela, saj ni bila nobena tako velika, da bi zapadla pod agrarno reformo. Če bi kmetje vso srenjsko zemljo pred reformo razdelili, bi nekaj kmetij agrarna reforma prizadela; na srenjski, danes po-državljeni zemlji, kmetje kmetijsko zemljo lahko še izkoriščajo, z gozdovi pa upravlja Gozdno gospodarstvo.

V Selški dolini v splošnem razvoj hribovskega kmetijstva zaostaja za sosednjo Poljansko dolino. Ne kaže pa znakov stagniranja, ampak je še vedno v vzponu, čeprav ga splošno gospodarsko stanje in strožja merila za najemanje in vračanje kreditov upočasnjujejo. Vzpon se kaže v nadaljnjem izpopolnjevanju in modernizaciji kmetijstva (narast števila silosov in nakladalnih prikolice). Zaposlovanje mladih napreduje. Dekleta, godna za možitev, se selijo na druge kmetije ali v urbana središča; pri fantih so tovrstne selitve manjše.

Na kmetijskem zemljišču opuščenih kmetij ponekod pasejo bližnji sosedje, nekatera pa zarašča gozd. Poseben problem je z velikim opuščenim kmetijskim zemljiščem v Podgori, predvsem v Zg. Danjah in Zabrdi; tamkajšnje prisojne, čeprav strme lege kmetijskega zemljišča so posebej ugodne za pašo drobnice. Kmetijska zadruga tovrstno pašo resno načrtuje.

Velika pomanjkljivost na selškodolinskih hribovskih kmetijah je slabo razvito telefonsko omrežje, saj so kmetije s telefonom redke, mnoga naselja pa so sploh brez njega. Pošte so le v Železnikih, Selcih, Sorici in Škofji Loki. Osnovne šole, na katere so vezani hribovski otroci, so v Železnikih, Selcih, Škofji Loki, na Bukovici in v Dražgošah (podružnična šola); šole v Sorici, Davči, Zabrdi in Martinj Vrh so bile v povojnem obdobju opuščene. Šolski center s tremi srednjimi šolami (družboslovno-jezikovna, lesarska in kovinarska ter cestnoprometna) je v Škofji Loki. Kmetijska zadruga je v Škofji Loki, s podružnicama v Selcih in na Zalem Logu. Trgovine so, razen v Železnikih in Škofji Loki, še v Sorici, na Zalem Logu, v Selcih in Dolenji vasi. Sedež Gozd-

nega gospodarstva je v Škofji Loki. Zdravstveni postaji sta v Škofji Loki in Železnikih, Živinorejsko veterinarski zavod Gorenjske ima izpostavo tudi v Škofji Loki.

LITERATURA

- Blaznik, P., 1928, Kolonizacija Selške doline. Inavguralna disertacija. Str. 120, Ljubljana.
- 1934, Posestne razmere v Selški dolini. *Geografski vestnik* 10/1934, 4—66, Ljubljana.
- Gams, I., 1984, Hribovske kmetije Slovenjegraškega Pohorja. *Geografski zbornik* 23/1983, 141—199, Ljubljana.
- Gliha, S., Čuden, J., 1979, Stanje in možnosti razvoja kmetijstva v občini Škofja Loka. Kmetijski inštitut Slovenije, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1950, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. *Dela SAZU*, 2, Ljubljana.
- Meze, D., 1963, Samotne kmetije na Solčavskem. *Geografski zbornik* 9/1965, 223—280, Ljubljana.
- 1965, Samotne kmetije v Lučki pokrajini. *Geografski zbornik* 9/1965, 183—244, Ljubljana.
- 1969, Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline. *Geografski zbornik* 11/1969, 5—97, Ljubljana.
- 1980, Osnovne smernice za geografsko proučevanje hribovskih kmetij na Slovenskem. *Geografski vestnik* 52/1980, 145—154, Ljubljana.
- 1980a, Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967. *Geografski zbornik* 19/1, 1980, 11—99, Ljubljana.
- 1981, Hribovske kmetije ob Kokri in v Krvavškem predgorju. *Geografski zbornik* 21/1981, 73—115, Ljubljana.
- 1982, Hribovske kmetije in tržna proizvodnja. Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja. *Posvetovanje geografov ob 60-letnici GDS*, 68—75, Ljubljana.
- 1984, Hribovske kmetije med dolinama Kokre in Drage. *Geografski zbornik* 23/1983, 99—139, Ljubljana.
- 1986, Hribovske kmetije v Polhograjskem hribovju, bližnji okolici in sosednjih Rovtah. *Geografski zbornik* 25/1985, 9—70, Ljubljana.
- 1986a, Hribovske kmetije na Idrijskem in Cerkljanskem. V pripravi za tisk v *Geografskem zborniku* 27/1987, Ljubljana.
- Natek, M., 1983, Gospodarstvo hribovskih kmetij na vzhodnem delu Dobroveljske planote. *Savinjski zbornik* 5, 220—253, Žalec.
- 1984, Hribovske kmetije v vzhodnem delu Dobroveljske planote. *Geografski zbornik* 23/1983, 201—271, Ljubljana.
- Orožen Adamič, M., Hribovske kmetije na levi strani Poljanske doline (tabelarično gradivo).
- Planina, F., 1956, Blegoš in kraji pod njim. *Loški razgledi* 3/1956, 147—160, Škofja Loka.
- 1961, Po belih bregovih okrog Sorice. *Obzornik* 1961, št. 12, Ljubljana.
- 1961a, Dve prečnici čez Loško pogorje. *Planinski vestnik* 17, 114—123, 616—627, Ljubljana.
- 1962, Poljanska in Selška dolina. Slovenske pokrajine. Mladinska knjiga, str. 147, Ljubljana (predvsem str. 85—114).
- 1969, Samotne vasi pod Ratitovcem. *Loški razgledi* 16/1969, 128—140, Škofja Loka.
- 1971, Davča in Podporezen, geografski opis in gospodarska slika. *Loški razgledi* 18/1971, 107—127, Škofja Loka.

MOUNTAIN FARMS IN THE SELCA VALLEY

This study is a part of a more widely planned long-term research of the mountain farms in the SR of Slovenia. So far, about 70 % of all mountain farms have already been studied. These researches are methodologically uniform and follow "The Basic Guide-lines for the Geographic Research of the Mountain Farms in Slovenia".

In 1983 the investigation of the Selca valley covered all of its 359 mountain farms which form 39 settlements. These are the farms situated at an altitude of 600, or more, metres above sea level and possess the least 10 ha. of land tenure each, as well as the lower situated farms whose rural ground has an inclination of more than 11.4°, or 20 %, and those smaller farms which are protected by law from further subdivisions.

Their economic and social situation can be seen in the plates 2—6, and on the maps 2 and 3, while the plate one shows the altitude above sea level of the farmhouse, and the map one the inclination of the rural ground.

The western part of the area discussed in the present study reaches into the sphere of the Alpine region of the Julian Alps and in the east it passes into the subalpine Škofja Loka hills. These regional characteristics are reflected in the climatic conditions (from austere alpine to milder subalpine). The geologic-tectonic structure and the petrographic structure of the area as well as the hydrographic conditions are to be seen clearly in the intensively dissected relief which directed the settling and the development of the mountain farms. Until about 1960's, the economy of this area was distinctly autarchic. After the electrification of the area and the construction of roads, which connect the farms, as well as with the possibility to earn money in the two urbanized centres of Škofja Loka and Železniki, the economy began to develop towards the market-oriented one. This transformation, however, was not possible to all mountain farms: till now, 8.7 % of them have already failed, some 10 % of them are prospectless, some still continue to vegetate, while only a good third of them can be considered as prospective.

To-day, the two main branches of economy on these farms are forestry and cattle breeding. For the majority of them, the income from wood is more important than the income derived from the products of cattle breeding. For mixed and half-pure farms the income from non-agricultural activity is even more important. There are a little less than one fourth of pure farms, that are those farms which support themselves exclusively from income obtained by farming (including the income from wood). Some farms use their agricultural products entirely by themselves. Fortunately, 44 % of farms have the question of their successors solved, only 7.6 % of farms have no successors, while the remaining farms have either uncertain or potential successors.

With the exception of electricity and road connections which have reached all these farms, all the remaining infrastructure is comparatively weak. There are only a few telephone connections. The post offices, schools, and shops are located, with a few exceptions, only in larger settlements in the valleys. The medical centres exist only in Škofja Loka and Železniki, the veterinary surgeon is in Škofja Loka.